

Стратегияи кишвари Тоҷикистон барои солҳои 2025-2030

Аз ҷониби Шӯрои директорон 24 сентябри 2025 тасдиқ
карда шудааст

European Bank
for Reconstruction and Development

Тарҷумаи матни аслии ҳуҷҷат аз ҷониби БАТР танҳо бо мақсади қулай будани он барои хонанда пешниҳод карда шудааст. Дар ҳоле, ки БАТР чораҳои оқилонаро барои таъмини амиқию саҳеҳии тарҷума пеш гирифтааст, БАТР саҳеҳии тарҷумаро кафолат намедиҳад ва тасдиқ намекунад. Истифодаю таъҷуноӣ ба чунин тарҷума дар асоси хатари худӣ хонанда амалӣ карда мешавад. Дар ягон ҳолат БАТР, кормандон ё намоёндагони он дар назди хонанда ё ягон шахси дигар барои носаҳеҳӣ, хатогӣ, саҳв, хатзанӣ, камбудӣ ва/ё ягон тағйироти ягон мундариҷаи тарҷума, новобаста аз сабаб ё ягон зарари дар натиҷаи он ба амаломеда, ҷавобгар намебошанд. Дар сурати ҷой доштани ягон тафовут ё ихтилоф байни матни англисӣ ва матни тарҷумашуда, матни англисӣ қувваи бартарӣ дорад.

Мундарича		Лугати истилоҳоти асосӣ			
Баёни мухтасар	3	ҲСТ	Ҳачми солонаи сармоягузорӣ ба тиҷорат (ABI)	НМЭИ	Нақшаҳои миллий дар соҳаи энергетика ва иқлим (NECP)
Тоҷикистон - маълумоти умумии БАТР	4	МСХ	Машваратҳо барои соҳибкории хурд (ASB)	ҚБ	Қарзҳои беэътимод (NPL)
I. Татбиқи стратегияи қаблӣ (солҳои 2020-2024)	5	КФ	Кишварҳои фаъолият (CoOs)	КРР	Қумаки расмӣ барои рушд (ODA)
Натиҷаҳои асосии давраи гузариш, ки дар рафти амалигардонии стратегияи қаблӣ ба даст омаданд	5	ИНИ	Индекси нархҳои истеъмоли (CPI)	СҲИР	Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (OECD)
Мушкилиҳо дар роҳи татбиқи стратегия ва дарсҳои асосӣ	7	ТЧШ	Ташкилотҳои чомеаи шаҳрвандӣ (CSO)	ШДХ	Шарикии давлат бо бахши хусусӣ (PPP)
II. Вазъи иқтисодӣ	8	ЭваИ	Масъалаҳои экологӣ ва иҷтимоӣ (E&S)	СҚХ	Стандартҳои қобилияти харидорӣ (PPS)
Вазъи макроиқтисодӣ ва дурнамои давраи стратегӣ	8	СН	Самаранокии нерӯ (EE)	ТГП	Таъсири гузариш ба сандуқи лоиҳаҳо (PTI)
Мушкилиҳои асосии давраи гузариш	9	БСА	Бонки сармоягузорию Аврупо (EIB)	ТИ	Тадқиқотҳои илмӣ (R&D)
III. Афзалиятҳои Ҳукумат ва ҷалби ҷонибҳои манфиатдор	11	АТМЗИ	Арзёбии таъсир ба муҳити зист ва соҳаи иҷтимоӣ (ESIA)	МНБ	Манбаъҳои нерӯи барқароршаванда (RE)
IV. Муайянкунии афзалиятҳои стратегияи кишвари Тоҷикистон	12	ТЧГ	Таъсири ҷашмдошти раванди гузариш (ETI)	НД	Намояндагии доимӣ (RO)
V. Чорабиниҳо ва ҷадвали натиҷаҳо	13	ИА	Иттиҳоди Аврупо (EU)	МТХ	Механизми тақсими хавфҳо (RSF)
VI. Таҳлили мукамалсозии мутақобилаи амалҳои шариконӣ байналмилалӣ дар самтҳои фаъолияти БАТР	15	СМХ	Сармоягузориҳои мустақими хориҷӣ (FDI)	ЧСК	Чорҷубаҳои стратегӣ ва капиталӣ (SCF)
VII. Хавфҳои ҳангоми амалигардонии стратегия ва пайомадҳои экологӣ ва иҷтимоӣ	16	ММ	Муассисаи молиявӣ (FI)	КХМ	Корхонаҳои хурд ва миёна (SME)
VIII. Арзёбии муносибатҳои шарикӣ бо донорҳо	17	НАШС	Нақшаи амал оид ба бунёди шаҳри сабз (GCAP)	ГП	Корхонаи давлатӣ (SOE)
Замима – Арзёбии вазъи сиёсӣ	18	ММД	Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (GDP)	ҲТ	Ҳамкории техникӣ (TC)
		GEFF	Барномаи маблағгузорию иқтисоди сабз	БМС	Барномаи маблағгузорию савдо (TFP)
		ГИС	Гузариш ба иқтисоди сабз (GET)	ТБТ	Технологияҳо, БАО, телекоммуникатсия (TMT)
		ГГ	Газҳои гулхонаӣ (GHG)	ТОК	Таҳсилот ва омодагии касбӣ (VET)
		АИМ	Арзиши иловагии маҷмӯӣ (GVA)	WiB	Барномаи «Занони соҳибкор»
		ЗГА	Занҷирҳои глобалии арзиш (GVC)	YiB	Барномаи «Ҷавонони соҳибкор»
		ССА	Саноат, савдо ва агробизнес (ICA)		
		ТИК	Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ (ICT)		
		МЭА	Агентии байналмилалӣ энергетикӣ (IEA)		
		МФУ	Муассисаи байналмилалӣ молиявӣ (IFI)		
		СБМ	Созмони байналмилалӣ меҳнат (ILO)		
		ТИ	Технологияҳои иттилоотӣ (IT)		
		КНХМ	Корхонаҳои ниҳоят хурд, хурд ва миёна (MSME)		
		ИваХ	Истеҳсолот ва хизматрасонӣ (M&S)		
		ЁТ	Ёддошти тафоҳум (MoU)		
		ММФ	Муассисаи молиявӣ ғайрибонкӣ (NBFi)		
		ССММ	Саҳмҳои дар сатҳи миллий муайяншуда (NDCs)		

Ҷонибдории принципҳои сиёсии Моддаи 1 аз тарафи Тоҷикистон, ки дар Созишнома дар бораи таъсисёбии Бонк дарҷ шудаанд ва татбиқи онҳо бо нигарониҳои ҷомеаи байналмилалӣ дар мавриди Ҳимояи ҳуқуқҳои асосии шаҳрвандӣ ва сиёсӣ дар давоми давраи гузаштаи татбиқи Стратегияи кишварӣ қайд карда шуданд. Сарфи назар аз сатҳи пасти ибтидоӣ ва хавфҳои баланди геополитикӣ дар давоми солҳои охир Тоҷикистон нишондиҳандаҳои баланди фаротар аз нишондиҳандаҳои миёнаи иқтисодии минтақаро намоиш медиҳад. Суръати баланди афзоиши интиқоли маблағ ва маоши воқеӣ, аз ҷумла болоравии андозаи ҳадди ақали музди меҳнат қобилияти харидории аҳолиро бештар намуда, ба афзоиши хароҷоти аҳоли барои молҳои талаботи ҳаррӯза мусоидат карданд. Рушди саноатӣ, махсусан дар саноати истихроҷи маъдан ва истеҳсолоти маҳаллӣ низ босуръат буд. Сатҳи баланди сармоягузориҳо, пеш аз ҳама, аз идомаи сохтмони нерӯгоҳи барқи обии Роғун ва дигар лоиҳаҳои инфрасохторӣ, аз ҷумла лоиҳаҳои аз ҷониби донорҳо ва СБМ маблағгузоришаванда дар соҳаи нақлиёт, обтаъминкунӣ ва баровардани партовоб ғувоҳӣ медиҳад. Ба шарофати татбиқи сиёсати пулиро қарзии консервативӣ ва назорати нархҳо таваррум дар сатҳи пасти якрақама қарор дорад. Сиёсати муассири андозро буҷетӣ, ки бо ҷамъовариҳои самараноки даромадҳои пулӣ дастгирӣ мешавад, ба нишондиҳандаҳои устувори макроиқтисодӣ низ мусоидат намуд. Ҳамкориҳои зич бо ХБА дар доираи барнома, ки ҷудокунии маблағро пешбинӣ намекунад, бо Бонки умумиҷаҳонӣ ва дигар шарикон аз ҷонибдории барномаи сиёсӣ шаҳодат медиҳад ва барои таъмини маблағгузориҳои лоиҳаи гидроэнергетикӣ Роғун аҳамияти ҷалқунанда дорад. Дар сурати нигоҳдории сатҳи баланди интиқоли маблағ, дастгирии сиёсати маҳдудсозии хароҷот интизор аст, ки дар давраи навбатии стратегӣ нишондиҳандаҳои баланди иқтисодӣ яққо бо суботи макроиқтисодӣ бар асоси талаботи дохилӣ ва сармоягузориҳои ба инфрасохтор идомебанди нигоҳ дошта мешаванд.

Аммо, сарфи назар аз баъзе беҳбудииҳои солҳои охир, кишвар то ҳол бо мушкилиҳои ҷиддии давраи гузариш рӯ ба рӯ аст ва яке аз мамлакатҳои аз ҳама камбизоати минтақаи фаёолияти БАТР боқӣ мемонад. Тоҷикистон бо тавонмандии маҳдуд дар амалигардониҳои лоиҳаҳои бахши давлатӣ мубориза мебарад, ки ба он имкониятҳои маҳдуди буҷетӣ, қобилияти давлати соҳибхотӣ барои пардохти қарзҳо ва дастрасии маҳдуди маблағгузорӣ аз ҷониби донорҳо бештар монеа мешаванд. Дар муҳити мураккаби соҳибкорӣ сармоягузорӣ дар бахши хусусӣ маҳдуд боқӣ мемонад. Сарфи назар аз беҳбудииҳо ва тадбирҳои сиёсии ба қарибӣ андешидашуда, мушкилиҳои ҷиддии марбут ба нобаробарии гендерӣ ва фарогирӣ низ вучуд доранд. Илова бар ин, заминаи ба таври кофӣ инкишофнаёфтаи меъёри ҳуқуқӣ барои сармоягузорӣ ба манбаъҳои нерӯи барқароршаванда иштироки бахши хусусӣ ва кӯшишҳои сармоягузориҳои хориҷиро барои фаёолият дар ин бахш маҳдуд мекунад. Аз сабаби дастрасии маҳдуд ба бозорҳо, хароҷоти зиёди нақлиётӣ, фарсудагии инфрасохтор ва расмиёти ғайрисамарабахши убури сарҳад кишвар бо мушкилиҳои ҷиддии марбут ба таъмини алоқа низ рӯ ба рӯ мешавад. Баргараф намудани ин монеаҳо сармоягузориҳои асосӣ, ислоҳот дар соҳаи танзим, таҳкими тавонмандӣ ва инчунин тақвияти рушди молиявӣ ва устувориро тақозо мекунад.

Бо дарназардошти микёси мушкилиҳои давраи гузариш ва имконоти нав барои афзоиши иқтисодӣ таҳти роҳбарии бахши хусусӣ, ки дар натиҷаи беҳсозии шароитҳо барои татбиқи ислоҳот ба миён меоянд, Бонк дорои тамоми имкониятҳо барои дастгирии вусъатдиҳии ислоҳоти иқтисодӣ тибқи афзалиятҳои Ҳукумат бо истифода аз доираи васеи маҳсулоти молиявӣ дастрас ва ҷораниҳои сиёсӣ дар тамоми соҳаҳо ва инчунин дар ҷамоагсозии зич бо дигар МБМ ва донорҳо, мебошад. Дар давоми солҳои 2025-2030 Бонк афзалиятҳои зерини стратегиро дар Тоҷикистон амалӣ хоҳад намуд:

- *Тақвияти рақобатпазирӣ ва идоракунӣ тавассути пешбурди бахши хусусии бештар фарогир ва бузургтар ва беҳтар намудани фаёолияти ниҳодҳои давлатӣ*
- *Вусъатдиҳии шабакаҳои энергетикӣ ва нақлиётӣ аз ҷиҳати экологӣ тоза ва устувор ва пешниҳоди хизматрасониҳои коммуналӣ*

Тоҷикистон - маълумоти умумии БАТР

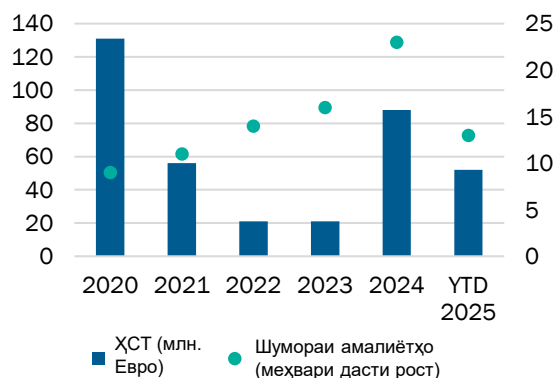

European Bank
for Reconstruction and Development

Фаъолияти сармоягузории БАТР дар Тоҷикистон (охирӣ соли 2024)

Сандуқи лоиҳаҳо	496 млн. евро	Лоиҳаҳои ҷорӣ	77
Саҳм дар сармоя	3%	Дороиҳои амалиётӣ	337 млн. евро
Ҳиссаи баҳши хусусӣ ¹	23.5%	Сармоягузории умумии соф	1,005 млн. евро

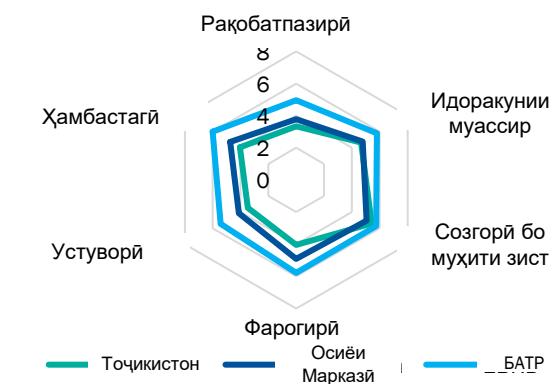
ҲСТ ва амалиётҳо

Таркиби сандуқ (млн. евро)

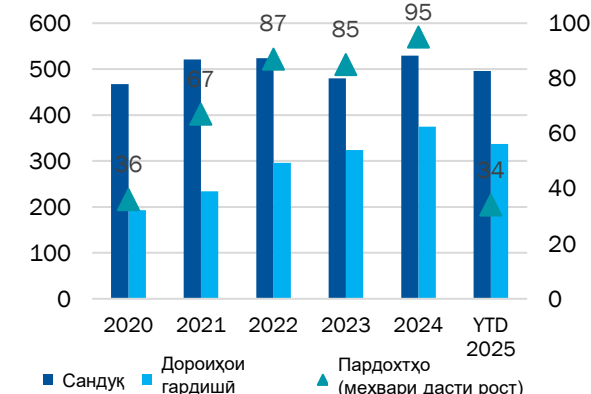

Камбудиҳои давраи гузариш²

Рақамҳое, ки вазъи Тоҷикистонро инъикос мекунанд

	Кишвар	Кишварҳо барои муқоиса
Аҳоли (млн) ³ (2024)	10.2	Қазоқистон (20.1) Ўзбекистон (36.9)
ММД ба ҳар сари аҳоли (ПҚХ, ҳаз. долл. США) ³ (2024)	5.6	Қазоқистон (41.7) Ўзбекистон (11.7)
Зичии бизнеси нав ⁴ (Шумораи бақайдгирии нав ба ҳар 1 000 нафар, 2020 г.)	0.2 (2018)	Қазоқистон (3.5) Ўзбекистон (2.7)
Сатҳи бекорӣ, арзёбии моделсозии СБМ (%) ⁵ (2024)	11.6	Қазоқистон (4.8) Ўзбекистон (4.5)
Сатҳи бекорӣ дар байни ҷавонон, арзёбии моделсозии СБМ (%) ⁵ (2024)	27.1	Қазоқистон (3.8) Ўзбекистон (10.9)
Иштироки занон дар қувваи корӣ, арзёбии моделсозии СБМ (%) ⁵ (2024)	31.8	Қазоқистон (66) Ўзбекистон (39.4)
Миқдори истифодаи энергияи МБГ (МҶ/2017 \$) ⁶ (2021)	5	Қазоқистон (6) Ўзбекистон (8)
Шиддатнокии партовҳо/ММД (кгCO ₂ /2017 \$) (2021) ⁷	0.19	Қазоқистон (0.45) Ўзбекистон (0.43)

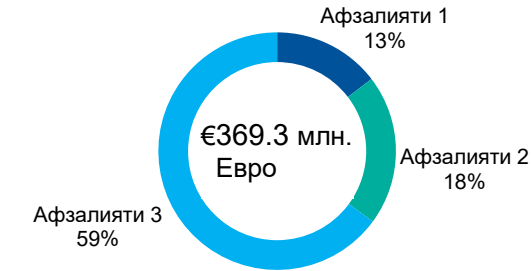

1. Татбиқи стратегияи қаблӣ (солҳои 2020-2024)

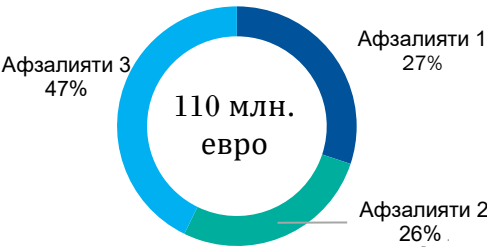
1.1. Натиҷаҳои асосии давраи гузариш, ки дар рафти татбиқи стратегияи қаблӣ ба даст омадаанд (1/2)

Ҳамоҳангсозии стратегӣ дар давоми солҳои 2020-2024

Сармоягузориҳои умумӣ дар тиҷорат

Кӯмаки техники ва грантҳои сармоягузорӣ¹

Самаранокии таъсири давраи гузариш²

Афзалияти 1

Баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва беҳтар кардани шароити пешбурди тиҷорат

Натиҷаҳои асосии миқдорӣ

Нишондиҳандаҳои натиҷаҳо

2020-2024

Шумораи муштарии МСХ, ки дар бораи болоравии сатҳи шуғл гузориш додаанд

178

Шумораи муштарии МСХ, ки дар бораи афзоиши гардиш гузориш додаанд

202

Натиҷаҳои асосии давраи гузариш

- Оғози татбиқи барномаи Star Venture дар кишвар ва анҷом додани 229 лоиҳаи МСХ дар давраи солҳои 2020-2023 дар якҷоягӣ бо барномаҳои таълимӣ ва тарбиятгарӣ, ки ба рақамикунӣ, иқтисоди сабз, инкишофи малакаҳои бизнес дар ш. Душанбе ва манотиқи деҳот нигаронида шудаанд.
- Дастгирии вусъатдиҳии маблағгузориҳои савдо тавассути васеъгардониҳои барномаи БМС (14,6 млн. евро) ва таҳкими тавонмандӣ (семинарҳо ва омӯзишҳо) барои БМТ, муассисаҳои молиявӣ ва корхонаҳо дар ҳамкорӣ бо Палатаи савдо.
- Дастгирии Шӯрои сармоягузориҳои Тоҷикистон дар густариши муколамаи байни Ҳукумат ва бахши хусусӣ ва қабули санадҳо ба монанди қонуни нахустин «Дар бораи тиҷорати электронӣ».
- Мусоидат ба дастрасӣ ба маблағгузорӣ барои корхонаҳои хурду миёна дар бахшҳои ИваХ ва агробизнес тавассути 16 амалиёти МТХ ба маблағи умумии 8,8 миллион евро.
- Барои маблағгузориҳои хариди таҷҳизот барои корхонаи коркарди рағғани хӯрокворӣ қарз дар ҳаҷми 2,5 млн. евро ба «Fagovon Group» корхонаи истеҳсоли орд ва хӯроки чорво пешниҳод шуд.
- Кумак дар таҳияи низомнома оид ба вомбаргҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ёрӣ дар барориши вомбаргҳои нахустин.
- БМТ дар рушди низоми назорати сугурта ва бозори миллии сугурта, инчунин шомилшавӣ ба Альянси таъмини фарогирии молиявӣ дастгирӣ гардид.
- Дастгирӣ дар таҳкими тавонмандӣ Шӯрои рушди сайёҳии Тоҷикистон ҷиҳати тақвияти инфрасохтори КХМ, таҳияи стратегияи нави сайёҳӣ ва омӯзиши соҳибкорони хурду миёна дар соҳаи сайёҳӣ пешниҳод карда шуд.
- Дастгирӣ дар самти баланд бардоштани тавонмандӣ ва сатҳи огоҳии корхонаҳои хурду миёна дар Тоҷикистон дар бахши агробизнес барои ба даст овардани малакаҳои инноватсионии идоракунии хоҷагиҳо ва таҳкими занҷирҳои арзиши кишоварзӣ пешниҳод карда шуд.

1. Диаграмма ба маблағҳои тааллуқ дорад, ки дар солҳои 2020-2024 ҷудо шудаанд.
2. Нишондиҳандаҳои таъсир ба раванди гузариш эҳтимолияти дар доираи лоиҳаҳо расидан ба таъсири ҷашмдошт ба раванди гузаришро ҳангоми ба имзасонии инъикос мекунанд. Дар асоси сандуқи ғаёли баркамол (>2 сол) ҳисоб карда шудааст.

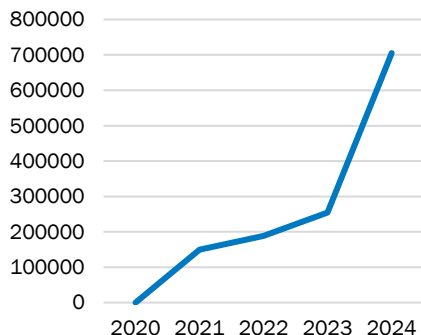
1. Татбиқи стратегияи қаблӣ (солҳои 2020-2024)

1.1. Натиҷаҳои асосии давраи гузариш, ки дар рафти татбиқи стратегияи қаблӣ ба даст омадаанд (2/2)

Афзалияти 2

Мусоидат ба раванди ҳамгирии минтақавӣ, ислоҳоти энергетикӣ ва рушди инфрасохтор

Натиҷаҳои асосии миқдорӣ

Шумораи одамон, ки аз инфрасохтори нави бехтари шаҳри истифода мебаранд

Натиҷаҳои асосии давраи гузариш

Баланд бардоштани эътимоднокӣ ва устувории шабакаи интиқоли барқ ва иқтисодии низомии энергетикӣ аз ҷисби:

- Ду қарзи давлатӣ ба маблағи 20 миллиону 22 миллион евро барои таҷдиди шабакаҳои шиддати пасту миёна дар 9 шаҳр ва рушди инфрасохтори муосири баҳисобгирӣ.
- Ду қарзи давлатӣ ба маблағи 10,2 миллион евро ва 12,8 миллион евро барои барқарорсозии трансформатори мавҷуда ва бунёди трансформатори нав дар зеристгоҳи шабакаи интиқоли нерӯи барқ дар вилояти Суғд
- Мусоидат ба татбиқи ислоҳот дар соҳаи энергетика, тақсими кардани ширкати миллии энергетикӣ ба ширкатҳои истеҳсол, интиқол ва тақсими нерӯи барқ, дастгирӣ намудани баланд бардоштани тавонмандии мақоми танзимкунандаи нерӯи барқ. Идома додани муколамаи сиёсӣ бо Вазорати энергетика ва захираҳои об бо мақсади ҳавасмандгардонии сармоягузориҳои бахши хусусӣ ба энергетикаи хуршедии фотоэлектрикӣ ва суръат бахшидани ислоҳот дар соҳаи энергетика.

Идомаи татбиқи Нақшаи амал оид ба бунёди "шаҳрҳои сабз" барои ш. Душанбе, аз ҷумла:

- барқарорсозӣ ва вусъатдиҳии шабакаи марказонидашудаи гармидиҳӣ,
- рушди инфрасохтор барои таъмини ҳаракатпазирии устувор, инчунин чудо намудани хат барои автобус ва троллейбусҳо, инфрасохтор барои ҳаракатпазирии фаёл (пиеда ва бо дучарха) ва воситаҳои барқӣ.
- Тамдиди хати қарзии барномаи GEFF ба маблағи умумии 23 млн евро, ки ба муассисаҳои молиявии шарик ва ташкилотҳои қарзии хурд имкон дод пешниҳоди маҳсулоти «сабз»-ро густариш диҳанд ва таҷрибаҳои ҳассос ба маъалаҳои гендериро татбиқ намоянд.

Афзалияти 3

Дастгирии дастрасии васеътар ба инфрасохтори бехтар ва хизматрасониҳои тиҷоратӣ барои занон, ҷавонон ва минтақаҳои камтар рушдёфта

Натиҷаҳои асосии миқдорӣ

Нишондиҳандаҳои натиҷаҳо

2020-2024

Шумораи одамон, ки дар натиҷаи омӯзиш ихтисоси худро баланд бардоштанд

806

Шумораи қарзҳои дар доираи барномаи WiB додашуда

44,165

Ҳаҷми қарзҳои дар доираи барномаи WiB додашуда

87.3 млн. Евро

Натиҷаҳои асосии давраи гузариш

- Барномаи YiB оғоз карда шуд ва барномаи WiB бо бонкҳои шарик ва ташкилотҳои қарзии хурд, ки КНХМ занон ва ҷавонон дар Тоҷикистон бо фароҳам овардани имкониятҳои маблағгузориҳои фаъолияти соҳибкории онҳо ва дастрасӣ ба маълумоти дорой арзиши тиҷоратӣ дастгирӣ мекунад, вусъат дода шуд.
- Дастгирии рушди малакаҳо тавассути барномаи омӯзишӣ барои 1200 донишҷӯ дар вилояти Хатлон дар ҳамкорӣ бо 4 донишгоҳ дар доираи Барномаи минтақавии фаъолияти соҳибкории хурд.
- Низомии идоракунии маҷмӯии захираҳои об дар Данғара (4 млн. Евро) ва Бохтар (4 млн. Евро) роҳандозӣ гардид. Он имкон медиҳад эҳтиёҷоти муҳим дар барқарорсозии инфрасохтори об қонеъ карда шавад ва дар баланд бардоштани сифат ва эътимоднокии хизматрасониҳои обтаъминкунӣ ва баровардани партовоб сахм гузошта шавад.
- Дастгирӣ дар самти бехтар намудани хизматрасониҳои обтаъминкунӣ ва баровардани партовоб дар шаҳрҳои Хучанд, Кӯлоб (7,5 млн. Евро) ва Файзобод (3,1 млн. Евро) бо маблағгузориҳои барқарорсозии шабакаи обрасонӣ ва пойгоҳҳои обкашӣ, инчунин барқарорсозӣ ва навсозии иншооти тозакунии партовоб.
- Маблағгузорӣ дар ҳаҷми 122 млн. Евро барои сохтмони роҳи Обигарм-Нуробод, ки ҷузъи барномаи долонҳои ЦАРЭС мебошад пешниҳод гардид. Он ҷиҳати таъмини дастрасӣ ба имкониятҳои иқтисодӣ барои аҳолии ноҳияҳои дорой сатҳи пастӣ дастрасӣ ё умуман бе он ва инчунин ба бунёди тавонмандии зарурии институтсионалӣ ва расмӣ бахри идоракунии устувор ва муассири доройҳои инфрасохторӣ мусоидат мекунад.
- Тамдиди маблағгузорӣ дар ҳаҷми 38 млн евро барои таҷдиди роҳи Данғара-Гулистон, қисми долони ЦАРЭС, аз ҷумла сохтмони инфрасохтор барои зыряддиҳии мошинҳои барқӣ.

1. Татбиқи стратегияи қаблӣ (солҳои 2020-2024)

1.2. Мушкилиҳо дар роҳи татбиқи стратегия ва дарсҳои асосии андӯхта

Шароитҳои татбиқи стратегия

Пас аз хотима ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ (солҳои 1992-1997) Тоҷикистон бо мушкилиҳои ҷиддии иқтисодӣ рӯ ба рӯ шуд, ки он боиси аз байн рафтани иқтисодии саноатӣ ва хизматрасониҳои давлатӣ гардид. Норасоии доимии сармоягузорӣ ба инфрасохтор, вобастагӣ аз хоҷагиҳои ёрирасон, забт намудани бозорҳо, камбудии дар баробари гендерӣ ва фарогирӣ, инчунин муҳожират ин мушкилиҳоро вазнинтар намуданд. Сарфи назар аз афзоиши иқтисодии вақтҳои охир бинобар мавҷудияти баҳши ғайрирасмӣ бузург ва сатҳи пасти маҳсулноқӣ дар соҳаи кишоварзӣ ва хизматрасониҳои суръатӣ ба ҳам наздикшавии даромадҳо паст боқӣ мемонад. Аз рӯи стандартҳои минтақавӣ маҳсулноқии меҳнат дар кишвар паст мебошад: сатҳи баланди парокандагӣ, дар ҳолати бад қарор доштани шабакаҳои обёрӣ, дастрасии маҳдуд ба таҷҳизоти муосир ва таҷрибаи кӯҳнашуда маҳсулноқии соҳаи кишоварзиро маҳдуд месозанд. Шароитҳо барои пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ мураккабанд: дастрасӣ ба бозорҳо маҳдуд аст, инфрасохтор рушд наёфтааст, заминаи меёриҳои ҳуқуқӣ ба рақобатпазирӣ монеагӣ мекунад. Андозҳо ва мавҷудияти баҳши ғайрирасмӣ яке аз мушкилиҳои мубрам барои корхонаҳо маҳсуб меёбад ва зарурати бунёди платформаи муассир барои муқола ба байни давлат ва баҳши хусусӣ вуҷуд дорад. Мушкилиҳои идоракунии, аз ҷумла коррупсия ва фаъолияти ғайрисамаранокии корхонаҳои давлатӣ монеаҳои назаррас мебошанд. Аксари корхонаҳои давлатӣ дорои маҳсулноқӣ ва даромадноқии паст мебошанд ва фаъолияти онҳо ба қадри кофӣ шаффоф ва ҳисоботдиҳанда нест. Баҳши молиявӣ ба қадри кофӣ рушд наёфтааст ва дар он сатҳи баланди қарзҳои бегаранти ва долларизатсияи мушоҳида мешавад. Баҳши бонкӣ ба инкишоф ва афзоиши назаррас ва инчунин ба беҳсозии дастрасӣ ба маблағгузорӣ бахусус барои КХМ эҳтиёҷ дорад. Баҳши энергетика бо ҷунин мушкилиҳо ба монанди талафоти зиёди нерӯи барқ, хизматрасонии нокифояи техникӣ ва мушкилиҳои молиявӣ аз сабаби истифодаи тарифҳои пасттар аз арзиши аслӣ, дучор мегардад. Баҳши обтаъминкунӣ низ бо мушкилиҳои фарсудаҷавии инфрасохтор, сатҳи баланди талафоти об ва сатҳи пасти фарогирӣ аҳоли бо дастгоҳҳои баҳисобгирӣ низ рӯ ба рӯ мешавад. Тоҷикистон бо хавфҳои алоқаманд бо тағйирёбии иқлим, аз ҷумла ба обхезиҳо, заминларзаҳо, ярҷҳо ва мавҷҳои гармӣ ниҳоят осебпазир аст.

Мушкилиҳо дар татбиқи стратегия

- Тавонмандии маҳдуд барои амалигардонии лоиҳаҳо дар баҳши давлатӣ ва мавҷуд набудани пешсафони ислоҳот дар соҳаҳои калидӣ
- Имкониятҳои пардохти қарзҳои давлатӣ ва имкониятҳои маҳдуди буҷети барои лоиҳаҳои баҳши давлатӣ
- Талабот ба ҷузъи маблағгузориҳои грантӣ дар ҳаҷми 35% ба қарзҳои давлатӣ ва аз ҷониби давлат кафолатдодашуда
- Муҳити мураккаби соҳибкорӣ барои сармоягузориҳои баҳши хусусӣ
- Таъсири ҷанг дар Украинаи ва таҳримҳои ба он алоқаманд ба интиқоли маблағ ва савдо, ки ба баҳши молиявӣ, истеъмоли шахсӣ ва содирот таъсир расонид
- Таваҷҷуҳи маҳдуди сармоягузориҳои хориҷӣ якҷо бо шароитҳои мураккаби бурдани фаъолияти соҳибкорӣ барои СМХ
- Заминаи меёриҳои ҳуқуқӣ барои сармоягузорӣ ба манбаъҳои нерӯи барқароршаванда ба таври кофӣ рушднаёфта

Дарсҳои асосии андӯхта ва қадамҳои минбаъда

- Ташаббусҳо ва чорабиниҳои баланд бардоштани тавонмандӣ барои вазоратҳои дахлдор, муштариёни баҳши давлатӣ ва шарикони иҷрокунанда дар ҳамкорӣ бо дигар МБМ ва донорҳо
- Муайянкунии афзалиятҳои лоиҳаҳо дар баҳши давлатӣ барои ноилшавӣ ба таъсири ҳадди аксар аз гузариш ва таъмини татбиқи саривақтӣ
- Фаъолсозии талошҳои алоқаманд бо ҷалби донорҳо бо мақсади таъмини омодакунии босифатари лоиҳаҳо, бурдани назорати бештар бодикқат ва тартибдиҳии воқеатари буҷет
- Маблағгузориҳои баҳши хусусӣ аз ҷумла КХМ тавассути муассисаҳои молиявии шарик (ММШ) якҷо бо машваратҳои тижорати дахлдор, дастгирии техникӣ ва иштирок дар таҳияи сиёсат дар робита бо шароитҳои бурдани фаъолияти соҳибкорӣ дар ҳамоҳангсозӣ бо дигар МБМ
- Ҳамкорӣ бо мақомот ва шарикон аз баҳши хусусӣ оид ба гуногунсозии шарикони тижоратӣ ва дастгирии афзоиши иқтисодии маҳаллӣ
- Пешбурди сиёсати беҳсозии шароит барои СМХ дар мувофиқа бо дигар МБМ
- Ҳамкорӣ дар масъалаҳои сиёсат барои гузаронидани ислоҳоти баҳши энергетика бо мақсади мусоидат ба сармоягузорӣ дар истеҳсоли нерӯи барқ аз ҳисоби манбаъҳои барқароршаванда ва сохтмони нерӯгоҳҳои бодӣ ва офтобӣ

2. Вазъи иқтисодӣ

2.1. Вазъи макроиқтисодӣ ва дурнамои давраи стратегӣ

Тоҷикистон – Нишондиҳандаҳои асосии макроиқтисодӣ

	2021	2022	2023	2024
Афзоиши ММД (% солона)	9.4	8	8.3	8.4
Таварруми ИНИ (% ба ҳисоби миёна)	9	6.6	3.8	3.6
Бучети давлатӣ (% аз ММД)	-0.6	-0.2	-0.9	0.3
Тавозуни ҳисоби амалиётҳои ҷорӣ (% аз ММД)	8.2	15.6	4.8	6.2
Ҳаҷми ҳолиси СМХ (% аз ММД) [тарҳ воридотро нишон медиҳад]	-0.4	-1.6	-0.8	-1.3
Қарзи беруна (% аз ДММ)	61.3	47.3	45.4	дн
Захираҳои умумӣ (% аз ММД)	28	35.5	29.5	30.9
Қарзи умумии давлатӣ (% аз ММД)	42.0	31.8	29.9	24.9
Сатҳи бекорӣ (%)	12.3	11.6	11.5	11.6
ММД-и номиналӣ (млрд. долл. ИМА)	8.9	10.7	12.2	14.2

Манбаъ: Мақомоти давлатии миллий, ХБА, Бонки умумиҷаҳонӣ, СБМ тавассути БУ WDI

Соли 2024 иқтисоди кишвар суръати баланди афзоишро намоиш дод. ММД-и воқеӣ солона ба 8,4% афзоиш ёфт ва омили асосӣ талаботи дохилӣ буд. Афзоиши музди меҳнати воқеӣ ба болоравии талабот ба хизматрасониҳои меҳмонхонаҳо, тарабхонаҳо ва хӯроки умумӣ, инчунин савдои чакана ва яклукт мусоидат намуд. Афзоиши музди меҳнати ҳадди ақал, маошҳо дар баҳши давлатӣ, нафақаҳо ва стипендияҳо, ки соли 2024 эътибор пайдо мекунад, қобилияти харидории аҳолиро иловатан боло мебарад. Боз як омили дигари афзоиш истеҳсолот гардид, ки ба он зиёдшавии ҳаҷми истихроҷи канданиҳои ғоиданок ва саноати коркард мусоидат намуд. Дар мавриди хароҷотҳо сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар муқоиса бо соли қаблӣ ба 8,1 фоиз афзоиш ёфтанд, ки қорҳои идомаёбанди сохтмонӣ дар НБО Роғун ва пешрафт дар дигар лоиҳаҳои инфрасохториро инъикос мекунад.

Таваррум дар сатҳи паст қарор дорад. Назорат аз болои нархҳо ва сиёсати пулии консервативӣ дар коҳишдиҳии сатҳи таваррум мусоидат намуданд. Ин боиси он гардид, ки Бонки миллий меъёри фоиз барои баҳисобгирӣ аз 13,5 фоиз дар м. август то 8,25 фоиз дар м. майи соли 2025 коҳиш диҳад, дар ҳоле ки сатҳи таваррум дар моҳи майи соли 2025 ҳамагӣ 3,8 ташкил дод. Ба шарофати даромади назарраси асъори хориҷӣ қурби то андозае боло рафт. Захираҳои байналмилалӣ ба тилло асосёфта ҳамчун баланд арзёбӣ мегарданд.

Вазъи молиявии кишвар беҳтар гардид. Ҷамъовариҳои муассири даромадҳои андозӣ дар якҷоягӣ бо ҷораҳои беҳсозии маъмурунонии андоз имкон дод хароҷотҳои бучет ба роҳати пушида шаванд, ки асосан ба соҳаи маориф, таъминоти иҷтимоӣ ва энергетика равона шуданд. Воситаи 22-моҳаи ҳамоҳангсозии сиёсати ХБА, ки моҳи феввали соли 2024 тасдиқ гардид ва шарҳи нахустинро моҳи декабр анҷом дод маҳдудсозии хароҷотҳои бучетиро дастгирӣ мекунад. Он дар партави маблағгузориҳои НБО-и Роғун зарур мебошад ва ба мақомот дар гузаронидани ислоҳоти сохторӣ ёрӣ мерасонад. Ба тӯфайли суръати баланди афзоиш ва нишондиҳандаҳои хуби бучетӣ қарзи давлатӣ дар робита бо ММД ба зиёда аз 20 банди фоиз дар солҳои 2020-24 коҳиш ёфт. Соли 2024 ширкати рейтингии Standard & Poor's рейтингӣ дарозмуддати Тоҷикистонро аз «В-» то «В» (бо дурнамои «Устувор») баланд бардошт, ширкати рейтингии Moody's дурнамоиро ба мусбат тағйир дод (рейтинг «В3») ва нишондиҳандаҳои баланди иқтисодӣ ва бучети кишвар ва беҳтаршавии муколама бо шарикони байналмилалиро қайд намуд.

Суръати баланди афзоиш дар оянда бинобар талаботи устувори дохилӣ, ҳаҷми калони интиқоли маблағ ва даромадҳои содирот ва инчунин сармоягузориҳои идомаёбанда ба инфрасохтор **нигоҳ дошта мешавад.** Ҷонибдорӣ ислоҳоти сохторӣ дар пасманзари фаъолгардии робитаҳои байналмилалӣ барои афзоиши иқтисодӣ ҳамчун фоли нек хизмат мекунад. Дар баробари ин кишвар ба зарбаҳои беруна ба монанди ихтилол дар интиқоли маблағ ниҳоят осебпазир боқӣ мемонад.

2. Вазъи иқтисодӣ

2.2 Мушкилиҳои асосии давраи гузариш (I/II)

Рақобатпазирӣ (3.24)

- Пас аз хотима ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ (соли 1997) **маҳсулнокии меҳнат дар кишвар** тадриҷан боло рафтандро оғоз намуд, аммо ҳанӯз аз **рӯи меъёрҳои минтақавӣ дар сатҳи паст** боқӣ мемонад.
- Бинобар мавҷуд набудани соҳаҳои аз лиҳози технологӣ баланд, сармоягузориҳои маҳдуд барои тадқиқотҳои илмӣ ва мушкилиҳои алоқаманд бо дастрасӣ ба маблағгузорӣ **зарфияти инноватсионӣ заиф** шудааст.
- КХМ дар иқтисодиёт нақши муҳим мебозанд, аммо **бо як қатор мушкилиҳое**, ки рушд ва рақобатпазирӣ онҳоро маҳдуд месозанд, аз ҷумла бо **дастрасии маҳдуд ба бозор, инфрасохтори ба таври кофӣ рушнаёфта, заминаи меъёрии ҳуқуқӣ, мавҷуд набудани шароитҳои баробар барои фаъолият, мавҷудияти соҳаҳои ҳифзшуда**, дучор мегарданд.
- Аз тарафи корхонаҳое, ки дар назарсанҷии BEEPS VI (солҳои 2018-2020) иштирок намуданд **андозҳо ва мавҷудияти баҳши ғайрирасмӣ** аз зумраи мушкилиҳои аз ҳама мубрам номида шуданд. **Дараҷаи ихтисоси** кормандон барои корхонаҳои миёна ва калон муаммо ба ҳисоб меравад.
- Беҳтар намудани шароитҳои бурдани фаъолияти соҳибкорӣ барқарорсозии тавозунро байни вазиҷаҳои давлат ва баҳши хусусӣ ва инкишофи муқоламаи муассир байни давлат ва баҳши хусусӣ тақозо мекунад.

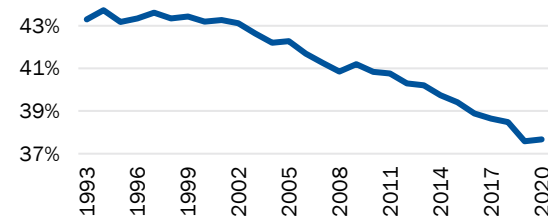
Идоракунии муассир (4.56)

- Аз соли 2017 нишондиҳандаҳои Бонки умумиҷаҳонӣ оид ба сифати танзим ва назорати коррупсия то андозае коҳиш ёфтанд. Нишондиҳандаҳои «Ҳуқуқи овоздиҳӣ ва ҳисоботдиҳӣ», «Суботи сиёсӣ» ва «Волоияти қонун» каме беҳтар шуданд, дар ҳоле ки самаранокии кори мақомоти давлатӣ хеле боло рафт. Бо вуҷуди ин, **Тоҷикистон аз рӯи нишондиҳандаҳои умумии идоракунии Бонки умумиҷаҳонӣ мақоми дуюмро дар минтақа ишғол мекунад.**
- Нишондиҳандаҳои дарки коррупсия поён рафтанд ва **дар соли 2023 кишвар дар байни 180 давлат тибқи Transparency International ҷойи 162-умро ишғол намуд**, ки дар даҳсолаи охир нишондиҳандаи аз ҳама паст мебошад.
- Фаъолияти аксари **корхонаҳои давлатӣ ғайрисамаранок ва зиёновар** боқӣ мемонад. Барои беҳтар намудани кори онҳо талошҳои маҷмӯӣ заруранд.
- Тоҷикистон нишондиҳандаҳоро **дар самти идоракунии электронии давлат беҳтар намуд**. Талошҳои минбаъда дар ин самт барои коҳишдиҳии бюрократия, коррупсия ва баланд бардоштани самаранокии кори ҳукумат ҳаётан муҳим мебошанд.

Созгорӣ бо муҳити зист (5.16)

- Ба кишвар ҳамагӣ 0,04%-и партовҳои газҳои гулхонаӣ дар ҷаҳон рост меояд. Аммо таи даҳсолаи охир **ҳаҷми умумии партовҳо бинобар истифодаи сӯзишвории истихроҷшаванда** барои истеҳсоли нерӯи барқ ва гармӣ **ба таври назаррас афзоиш ёфт**.
- Миқдори истифодаи энергия тамоҷули коҳишбӣ дорад, аммо **истифодаи энергия дар бахшҳои манзил ва сохтмон аз соли 2000 ба таври назаррас афзоиш ёфтааст**.
- Бо дарназардошти обхезиҳо, заминларза, ярҷ ва мавҷҳои гармӣ **Тоҷикистон аз лиҳози хавфҳои ояндаи тағйирёбии иқлим дар минтақаи Аврупо ва Осиёи Марказӣ аз ҳама осебпазир мебошад**.
- Мақомот дар самти баланд бардоштани устуворӣ ба тағйирёбии иқлим дар саросари кишвар ва ҳавасмандгардонии рушди иқтисодии дорои сатҳи пастии партовҳои гази карбон фаъолна кор бурда истодаанд, аммо **ичро намудани уҳдадориҳои СММ барои то с. 2030 захираҳои молиявии назаррасро тақозо мекунад**, дар ҳоле ки норасоии умумии маблағгузории лоиҳаҳои сармоягузорӣ тақрибан дар ҳаҷми 1,65 млрд. доллари ИМА арзбӣ мегардад.

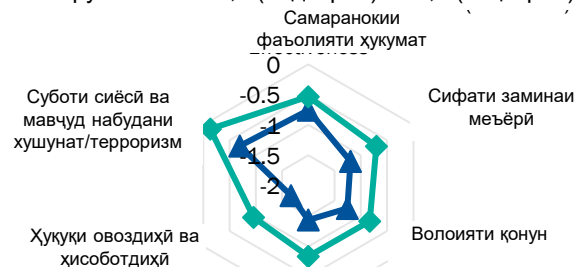
Арзёбии ҳаҷми истеҳсолот дар баҳши ғайрирасмӣ (% аз ММД воқеӣ)

Манбаъ: Бонки умумиҷаҳонӣ

Нишондиҳандаҳои БУ дар соҳаи идоракунии

Аз рӯи шкалаи -2,5 (бадтарин) то 2,5 (беҳтарин)

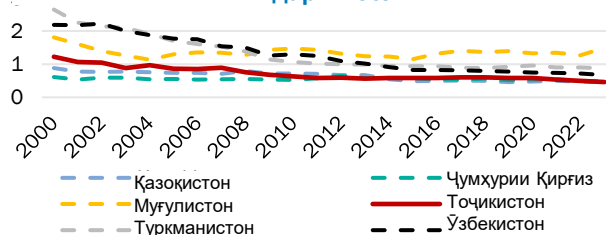

Манбаъ: Бонки умумиҷаҳонӣ

Мубориза бо коррупсия

Тоҷикистон, 2022 (Нишондиҳандаи миёна дар ОМ бе дарназардошти Тоҷикистон)

Партовҳои ГГ, баробар бо тоннаи CO2 ба ҳазор ММД дар як сол

Манбаъ: Мудирияти генералии Маркази муштаракӣ тадқиқотии Комиссияи Аврупо

2. Вазъи иқтисодӣ

2.2 Мушкилиҳои асосии давраи гузариш (II/II)

Фароғири (3.54)

- Бо афзоиш ёфтани ҳаҷми интиқоли маблағ ва ММД **сатҳи камбизоатӣ поён рафт**. Аммо аксари мардум дар соҳаи кишоварзӣ ва намудҳои фаъолияти аз тарафи давлат маблағгузоришаванда – дар соҳаҳои маориф ва тандурустӣ, ки дорои музди меҳнати аз ҳама паст мебошанд, машғули коранд.
- **Пешниҳоди ҷойҳои корӣ аз афзоиши аҳоли ақиб мемонад**. Теъдоди зиёди коргарони ҷавон бинобар мавҷуд набудани кори арзанда ва музди меҳнати паст рӯ ба муҳоҷират меоранд.
- Сатҳи фароғири бо таҳсили расмӣ баланд аст, аммо аксари **коргарон** барои иҷрои корҳои аз лиҳози техникӣ мураккаб дар соҳаҳои хизматрасонӣ ва истеҳсолот **ҳанӯз таҳассуси кофӣ надоранд**.
- Аз сабаби ҷой доштани стереотипҳои анъанавии ҷинсӣ ва мавҷуд набудани муассисаҳои кӯдакона ҳузури занон дар бозори меҳнат нокифоя мебошад. Соли 2023 сатҳи фароғирии кӯдакон бо таҳсилоти томактабӣ танҳо 9,3% ташкил дод.
- **Дастрасӣ ба маблағгузори дигар мушкилиест ҳалношуда**, бахусус дар байни занон ва соҳибкорони ҷавон ин як масъалаи мубрам маҳсуб меёбад.

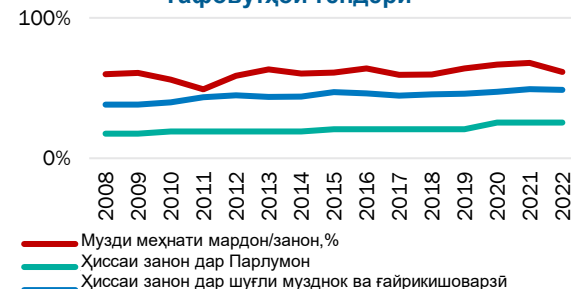
Ҳамбастагӣ (3.51)

- Тоҷикистон, ки ба баҳр баромад надорад ва дар минтақаи кӯҳӣ ҷойгир шудааст **бинобар дастрасии маҳдуд ба бозорҳо, хароҷоти баланди нақлиётӣ, инфрасохтори фарсуда ва расмиёти ғайрисамарабахши убури марз** бо мушкилиҳои ҷиддӣ дар соҳаи алоқа рӯ ба рӯ мешавад.
- Нақлиёти автомобилӣ нақлиёти асосӣ ба ҳисоб меравад. Бо вучуди ин сарфи назар аз вобастагии калон баҳши роҳи Тоҷикистон ба ҳеле кам маблағгузори мегардад, гарчанде ки аз маблағгузори МБМ баҳра мебарад.
- Нақлиёти роҳи оҳан аз **вусъатёбии алоқа ва болорафии самаранокӣ** манфиат мебарад.
- Рушди **нақлиёти ҳавойӣ бехосии дастрасии нақлиёт, тақмили инфрасохтори фурудгоҳҳо ва тақвият додани рақобатро дар соҳаи авиатсия тақозо мекунад**.
- Тоҷикистон дар байни 139 кишвар соли 2023 аз рӯи **индекси самаранокии логистикӣ ҷойи 97-умро ишғол намуд**. Соли 2018 нишондиҳанда аз 2,34 то 2,5 афзоиш ёфт, аммо барои бехбудӣ, аз ҷумла барои баланд бардоштани сифати анборҳо ва (сардхонаҳо), рушди долонҳои нақлиётии мультимодалӣ, имкониятҳои зиёд мавҷуданд.

Устуворӣ (3.51)

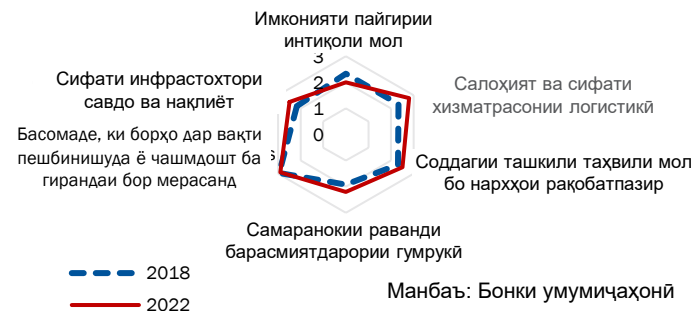
- Аз соли 2021 баҳши бонкӣ нишондиҳандаҳои нисбатан солимиро намоиш медиҳад, аммо **қарзҳои безътимод ва долларизатсия дар сатҳи баланд боқӣ мемонанд**. Умуман, **хавфҳои барои суботи молиявӣ нисбатан маҳдуданд**, аммо баҳши молиявӣ ба инкишоф ва афзоиши назаррас эҳтиёҷ дорад.
- **Пешрафти намоён дар рушди бозори коғазҳои қимматноки давлатӣ ба даст омад**, аммо вомбаргҳои ширкатҳо қариб ки вучуд надоранд.
- Барои қонеғбардони талаботҳои энергетикӣ худ Тоҷикистон бештар ба гидроэнергетика таян мекунад. **Бахшҳои об ва энергетика** бо мушкилиҳои зиёд, аз ҷумла бо **инфрасохтори фарсуда, талафоти зиёд, нишондиҳандаҳои пасти баҳисобгирӣ, маблағгузори нокифоя, тарифҳои пасттар аз сатҳи пӯшонидани хароҷот, мушкилиҳои идоракуни ва осебпазирӣ ба зарбаҳои иқлим** дучор мешавад. Барои бартарафсозии ин монеаҳо сармоягузориҳо, ислохот дар соҳаи танзим, баланд бардоштани тавонмандӣ ва устувории молиявӣ ҷиҳати боло бурдани устуворӣ зарур мебошад.

Тафовутҳои гендерӣ

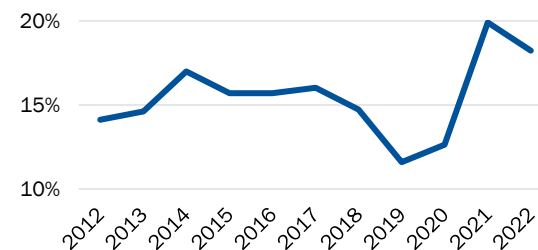
Манбаъ: Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи кор бо занон ва оила

Индекси самаранокии логистикӣ Зерҳолҳои ИСЛ (1=паст ва 5=баланд)

Манбаъ: Бонки умумиҷаҳонӣ

Талафоти нерӯи барқ, % аз ҳаҷми умумии истеҳсолот

Манбаъ: Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи кор бо занон ва оила

3. Афзалиятҳои Ҳукумат ва ҳамкорӣ бо тарафҳои манфиатдор

3.1 Афзалиятҳои ислоҳоти давлатӣ

Стратегияи ислоҳоти иқтисодии Тоҷикистон дар Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2030 (СМР-2030) ба таври муфасссал инъикос ёфтааст, ки дар он дидагоҳи кишвар дар мавриди афзоиши устувори иқтисодӣ ва рушд баён шудааст.

Соли 2024 ХБА барои Тоҷикистон воситаи ҳамоҳангсозии сиёсатро (ВҲС) бо мақсади расонидани кӯмак дар татбиқи ислоҳоти СМР ба тасвиб расонид. Афзалиятҳои ислоҳот дар доираи ВҲС аз рӯи се самти асосӣ ташкил шудаанд: (i) таҳкими суботи буҷет барои фароҳам овардани имкониятҳо барои хароҷотҳои афзалиятноки иҷтимоӣ ва хароҷотҳои соҳаи рушд, (ii) муосиркунонии асосҳои сиёсати пулию қарзӣ, қурби асъор ва баҳши молиявӣ, ва (iii) пешбурди ислоҳот дар соҳаи идоракунӣ ва шаффофият барои расидан ба афзоиши бештар устувор ва фарогир. Ҳадафҳои асосии ислоҳоти сохторӣ тақмили идоракунӣ ва таъмини шаффофияти корхонаҳои давлатӣ, мубориза бо коррупсия ва шаффофият (ба Стратегияи мубориза бо коррупсия барои солҳои 2021-2030 низ дохил карда шудаанд) ва инчунин мусоидат ба дастрасии молиявӣ ва тобоварӣ ба тағйирёбии иқлимро дар бар мегиранд.

Дар мавриди фарогирӣ молиявӣ, Стратегияи миллии фарогирӣ молиявӣ барои солҳои 2022-2026 ба бартарафсозии монеаҳои дастрасӣ ба маҳсулоти молиявӣ ва вусъатдиҳии дастрасии хизматрасониҳои молиявӣ нигаронида шудааст. Афзалиятҳои асосӣ таҳкими инфрасохтори рақамӣ, гуногунсозии хизматрасониҳои молиявӣ аз ҷониби бонкҳо пешниҳодшаванда, дастгирии роҳалҳои навоаронаи молиявӣ, ки ба эҳтиёҷоти корхонаҳои хурд ва миёна (аз ҷумла корхонаҳои роҳбаронашон занон) ҷавобгӯ мебошанд ва баланд бардоштани сатҳи саводнокии молиявиро дар бар мегиранд.

Стратегияи рушди иқтисоди сабз (барои солҳои 2023-2037), ки моҳи декабри соли 2022 ба тасвиб расид, харитаи роҳи Тоҷикистонро оид ба гузариш ба иқтисоди сабз муайян мекунад. Стратегияи мазкур ба чунин масъалаҳо ба монанди риояи меъёрҳои байналмилалӣ, мутобиқшавии институтсионалӣ, навовариҳо дар самти самаранокӣ ва истифодаи оқилонаи захираҳо, ҳамкориҳои байналмилалӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагӣ, дастрасии баробар ба хизматрасониҳои экологӣ, истифода ва истеҳсоли устувор, алоқамандсозии рушди иқтисодӣ бо устувориҳои экологӣ, мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим, нигоҳдории гуногунии биологӣ, истифодаи самаранок ва афзоиши сармояи табиӣ нигаронида шудааст.

3.2 Самтҳои ислоҳоти БАТР дар умум бо мақомоти кишвар мувофиқа шудаанд

- Дастгирии рушди баҳши хусусӣ ва дастрасӣ ба маблағгузорӣ бо диққати махсус ба беҳтар намудани шароитҳои бурдани фаъолияти соҳибкорӣ, вусъатдиҳии дастрасӣ ба хизматрасониҳои молиявӣ ва суръат бахшидани рақамикунонӣ.
- Дар баҳши энергетика густариши истифодаи МНБ, бахусус нерӯи офтоб ва бод ва омӯхтани имконияти иштироки баҳши хусусӣ дар истеҳсол, интиқол ва тақсими нерӯи барқ.
- Таҳкими инфрасохтори коммуналӣ ва алоқаи минтақавӣ бо сармоягузориҳои зарурӣ дар хизматрасониҳои коммуналӣ, муосиркунонии нақлиёти ҷамъиятӣ ва ҳамгироии минтақавӣ тавассути долони ЦАРЭС.

3.3 Тезисҳои калидии ҷомеаи шахрвандӣ барои БАТР

- Таъмини устувориҳои ТҶШ бинобар маблағгузориҳои маҳдуд, ки бо саҳттар шудани талаботи бақайдгирӣ ва ҳисоботдиҳии молиявӣ ва инчунин бо тақвияти санҷишҳо тибқи қонуни ба қарибӣ қабулшуда вазнинтар мешавад, вазифаи мушкул боқӣ мемонад.
- Тоҷикистон дар самти таъмини баробарии гендерӣ ба пешрафт ноил шуд, аммо мушкилиҳои назаррас боқӣ мемонанд. ТҶШ ба зарурати ҳалли муаммои имкониятҳои нобаробар барои писарон ва духтарон, ки бо издивоҷҳои бармаҳал ва дастрасии маҳдуд барои шахсони дорои имкониятҳои маҳдуд вазнинтар мегардад, таъкид мекунад.
- ТҶШ ба таҳкими дастгирии шахсони дорои имкониятҳои маҳдуд, бахусус занон барои мубориза бо инзиво ва хушунат даъват мекунад.
- Барои баланд бардоштани самаранокии ҳукумати электронӣ, шаффофият ва мубориза бо коррупсия татбиқи ислоҳоти сиёсӣ зарур мебошад.
- Диққати бештар ба беҳсозии сифати ҳаво, захираҳои об ва устувориҳои инфрасохтори муниципалӣ ва энергетикӣ, аз ҷумла ба идоракунии партовҳо равона намудан зарур аст.

4. Муайянкунии афзалиятҳои Стратегияи кишвари Тоҷикистон

Чиро бояд тағйир дод? (Ташҳиси кишвар)	Оё имконияти тағйирдиҳии он ҳаст? (Иқтисодӣ ҷиҳат)	Бонк чӣ кор карда метавонад? (Имкониятҳои институтионалӣ)	Афзалиятҳои стратегӣ (2025-2030)	Мо чиро меҷӯем дар соли 2030 бубинем
- Фаъолияти иқтисодӣ ва шуғли аҳоли дар соҳаи кишоварзии мавсимӣ тамаркуз ёфтааст - Содироти молҳои ғайри ашёӣ хом ва сармоягузориҳои бахши хусусӣ дар сатҳи паст боқӣ монанд, баъзе саноатӣ дар намудҳои фаъолияти дорои арзиши иловагии паст тамаркуз ёфтааст - КХМ бо мушкилиҳои зиёд, аз ҷумла бо дастрасии маҳдуд ба бозорҳо, инфрасохтори номуносиб ва заминаи заифи меъёрии ҳуқуқӣ ва инчунин дастрасии маҳдуд ба маблағгузорӣ ва нораҳоии малакаҳо, дучор мешаванд. - Шумораи ҷойҳои кории таъсисдодашуда нокифоя аст, ҳиссаи занон ҳанӯз дар бозори меҳнат кам аст - Фаъолияти ҚД ғайрисамаранок ва зиебонар аст.	- Мақомот ба ҷалби СМХ берун аз бахши истихроҷ манфиатдор мебошанд ва ба сармоягузориҳо ба қарордод афзалият медиҳанд - Ислоҳоти низоми маориф ва барномаҳои таълимӣ идора мекунанд - Барномаи дастгирии соҳибкорӣ барои солҳои 2023-27, ки ба қарибӣ қабул гардида, инчунин ислоҳот дар соҳаи маъмурикунонии андоз ва иҷозатномадиҳии сохтмон қадамҳо дар самти дуруст арзёбӣ мешаванд - Барои таъмини шаффофият, самаранокӣ ва ҳисоботдиҳии истифодаи маблағҳои давлатӣ баъзе тадбирҳои андешида шудаанд - Рақамикунонӣ дар бахши давлатӣ пеш рафта истодааст	- Маҷмӯи васеъ ва тағйирпазирӣ маблағгузорӣ ва хизматрасониҳои машваратӣ ба КХМ, аз ҷумла маҳсулот барои ширкатҳо ва муассисаҳои молиявӣ Бонк дар таъмини дастрасӣ ба малакаҳо ва шуғл, маблағ ва соҳибкорӣ, инчунин ба хизматрасониҳои барои гуруҳҳои аҳолие, ки ба таври кофӣ хизмат расонида намешаванд мусоидат мекунанд ва бо бахши хусусӣ ва тавассути он кор мебаранд. Ба сегментҳои афзалиятноки муштариён занон, ҷавонон ва минтақаҳои камтар рушдёфта дохил мешаванд. - Васеъ намудани навуҳои маҳсулот барои гузариш ба технологияҳои рақамӣ - Афзоиш додани тавачҷуҳ ба тақмили идоракунии, аз ҷумла қор бо қорхонаҳои давлатӣ ва ҷонибҳои манфиатдори давлатӣ.	Таҳкими рақобатпазирӣ ва идоракунии тавассути мусоидат ба рушди бахши хусусии бештар фарогир ва калон ва бештар намудани қори муассисаҳои давлатӣ	- Баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва вусъатдиҳии дастрасӣ ба маблағгузорӣ - Густариши баробарии гендерӣ ва иштироки ҳаматарафа дар ҳаёти иқтисодӣ - Бештар намудани идоракунии ва шароитҳои бурдани фаъолияти соҳибкорӣ
- Аз сабаби вусъатёбии истифодаи сӯзишвории истихроҷшаванда барои истеҳсоли нерӯи барқ ва гармӣ ҳаҷми умумии партовҳо дар давоми даҳсолаи охир ба таври назаррас афзоиш ёфт - Сӯзишвории истихроҷшаванда дар ҳаҷми умумии истифодаи энергия бартарӣ дорад - Тоҷикистон аз нуқтаи назари хавфҳои ояндаи алоқаманд бо тағйирёбии иқлим аз ҳама бештар осебпазир мебошад - Вобастагии калон аз соҳаи гидроэнергетика осебпазирро ба тағйирёбии иқлим зиёдтар мекунанд - Мушкилиҳои марбут ба таъмини алоқамандӣ, дастрасии маҳдуд ба бозорҳо, хароҷоти баланди нақлиётӣ, инфрасохтори фарсуда ва расмиёти ғайрисамаранокӣ убури марзҳоро дар бар мегиранд - Бахшҳои обтаъминкунии ва энергетика бо мушкилиҳои зиёд аз ҷумла фарсудагии инфрасохтор, талафоти зиёд, нишондиҳандаҳои пастӣ баҳисобгирӣ, маблағгузориҳои нокифоя ва мушкилиҳои идоракунии дучор мешаванд	- Мақомот дар самти баланд бардоштани сатҳи тобоварӣ ба тағйирёбии иқлим дар саросари кишвар фаълон қор мебаранд ва рушди дорои сатҳи пастӣ партови газӣ қорбон дар асоси ССММ 2030, аз ҷумла қорҳишдиҳии пайомадҳо ва мутобиқшавӣ ва инчунин сармоягузорӣ ба манбаъҳои нерӯи қорқоршавандаро ҳавасманд мекунанд - То соли 2028 гузаронидани бахши нақлиётӣ қамъиятӣ ба мошинҳои қорқӣ дар нақша аст - Қабули «таксономияи сабз» муҳокима мешавад ва иқдомҳои минбаъда оид ба созгор намудани бахши молиявӣ бо муҳити зист дар нақша аст - Низоми ҳамбастаи идоракунии дороиҳои роҳ роҳандозӣ мешавад ва интизор аст, ки Фонди роҳ бучети қорфиро барои нигоҳдорӣи техникӣ таъмин мекунанд - Сохтмони НБО-и Роғун бо мақсади баланд бардоштани сатҳи истифодаи гидроэнергия бурда мешавад, ки айни замон дар муқоиса бо зарфият хеле кам мебошад.	- Дастгирии гузариш ба иқтисоди «сабз»-и дорои сатҳи пастӣ партови газӣ қорбон, аз ҷумла маблағгузориҳои инфрасохтори тобовар ба тағйирёбии иқлим ва вусъатдиҳии миқёси истифодаи манбаъҳои нерӯи қорқоршаванда, инчунин шабақаҳои интеллектуалӣ ва дастгоҳҳои тақмилдодашудаи захиракунии энергия - Дастгирии Созишномаи Париж ва иҷрои уҳдадорӣҳо оид ба ССММ - Тавачҷуҳ ба ҷалби сармоягузориҳои бахши хусусӣ барои дастгири дар роҳи ояндаи бе партовҳои газӣ қорбон ва таъмини амнияти энергетикӣ, истифодаи воситаҳо ва равишҳои навогаронаи молиявӣ. - Мусоидат ба таъмини устуворӣ ва навогарӣҳо тавассути истифодаи технологияҳои рақамӣ ҳангоми лоиҳақашӣ ва сохтмони инфрасохтор, аз ҷумла ҳангоми унсурҳои инфрасохтори интеллектуалӣ	Вусъатдиҳии шабақаҳои аз ҷиҳати экологӣ тоза ва устувори энергетикӣ ва нақлиётӣ ва пешниҳоди хизматрасониҳои коммуналӣ	- Васеъ гардонидани истифодаи манбаъҳои нерӯи қорқоршаванда ва баланд бардоштани тобоварӣ ба тағйирёбии иқлим - Бешсозии алоқаи нақлиётӣ ва рақамӣ - Баланд бардоштани устувори хизматрасониҳои коммуналӣ

5. Чорабиниҳо ва чадвали натиҷаҳо (1/2)

European Bank
for Reconstruction and Development

Афзалияти 1: Баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва самаранокии идоракунии давлатӣ тавассути мусоидат ба рушди бахши хусуии бештар фарогир ва калон ва беҳтар намудани кори муассисаҳои давлатӣ

Вазифаҳои асосӣ Чорабиниҳо

Нишондиҳандаҳои пайгирӣ

Баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва вусъатдиҳии дастрасӣ ба маблағгузорӣ	- Идома додани маблағгузорию корхонаҳо ва КХМ тавассути қарздиҳии бевосита ва бавосита, аз ҷумла тавассути МТХ, хатҳои қарзӣ (дар доираи GEFF, WiB, YiB, Agri ва дигар барномаҳои мақсаднок, масалан рақамӣ), маблағгузорию савдо ва ҷалби сармояи мақсаднок, бо тавачҷуҳи махсус ба агробизнес, инкишоф ва гуногунсозии муносибатҳои тичоратӣ ва рушди занҷирҳои арзиши иловагӣ, яқчо бо хизматрасониҳои ғайримолиявӣ ва дастгирии машваратии КХМ барои таҳкими идоракунии корпоративии онҳо, менеҷменти амалиётӣ/молиявӣ, зарфияти содиротӣ, ҳамгироии занҷирҳои арзиши иловагӣ, таҳаввули рақамӣ ва сабз - Идома додани татбиқи барномаи «Star Venture» ва дастгирии стартапҳо - Омӯхтани имкониятҳои дастгирии сармоягузорию манфиатовар, ки ба CMX дохил мешаванд ва интиқоли донишҳо, аз ҷумла дар агробизнес, захираҳои табиӣ ва сармоягузорию «сабз» (масалан, ба манбаъҳои нерӯи барқароршаванда) - Чустуҷӯи роҳҳои вусъатдиҳии молиявӣ бо асёри маҳаллӣ, аз ҷумла баррасии ҷойгузинҳои ҳеҷкунунӣ ва баланд бардоштани зарфияти ММШ яқчо бо мақоми танзимкунандаи бонкӣ - Идома додани дастгирии мақомот дар инкишофи бозорҳои пулӣ ва сармоя, низомҳои молиявии «сабз» (масалан, ҳисоботдиҳии «сабз», воситаҳои «сабз») ва вариантҳои маблағгузорию ғайрибонкӣ (масалан, суғуртакунии)	- Шумора/андозаи қарзҳои мақсадноки аз тарафи ММШ додашуда - Шумораи муштариёни МСХ, ки дар бораи афзоиши содирот, шумораи коргарон ва/ё маҳсулнокии меҳнат
Вусъатдиҳии баробарии гендерӣ ва иштироки ҳаматарафа дар ҳаёти иқтисодӣ	- Мусоидат ба вусъатдиҳии фарогирии хизматрасониҳои молиявӣ ва рушди соҳибкорӣ дар байни занон, ҷавонон ва дигар гуруҳҳое, ки ба қадри кофӣ хизмат расонида намешаванд, бо истифодаи яқчоии маблағгузорӣ ва дастгирии техникӣ, пешниҳоди хизматрасониҳои ғайримолиявӣ ва кор бо мақомоти танзимкунанда. - Дастгирии муколамаи сиёсӣ бо ҷонибҳои калидии манфиатдор дар бахши молиявӣ барои беҳтар намудани ҷамъоварӣ ва истифодаи маълумотҳо дар бораи КХМ бо тақсимот аз рӯи ҷинс бо мақсади васеъ гардонидани дастрасӣ ба хизматрасониҳои молиявӣ. - Тақвият додани фаъолияти сиёсӣ баҳри дастгирии баробарии гендерӣ, аз ҷумла бартарафсозии монеаҳои дастрасии занон ба касбҳои муайян, татбиқи нақшаҳои амал оид ба коҳишдиҳии ҳолатҳои озори ҷинсӣ ва зӯрварӣ, инчунин рушди эҳтимолии муассисаҳои нигоҳубини кӯдакон. - Таҳкими рушди сармояи инсонӣ, дастгирии ташаббусҳои рушд, бахусус малакаҳои рақамӣ (ва кибер малакаҳо) ва малакаҳои «сабз», ҳамкорӣ бо ҷонибҳои манфиатдор аз бахши хусусӣ ва давлатӣ (масалан, Стандартҳои миллӣ, таҳияи барномаҳои таълимӣ), инчунин омӯхтани барномаҳои нав барои ҳалли мушкилии норасоии малакаҳо, аз ҷумла дар манотиқи деҳот (масалан, Барномаи минтақавӣ соҳибкории хурд барои омода намудани мутахассисони оянда). - Баррасии имконияти вусъатдиҳии минбаъдаи фарогирии минтақавӣ, аз ҷумла ташаббусҳои рақамӣ дар манотиқи деҳот	Шумораи нафарони малакаҳои нав/такмил-додашуда ба дастоварда (аз ҷумла сабз/рақамӣ) пас аз хотимаи омӯзиш
Беҳтар намудани идоракунии ва шароитҳои бурдани фаъолияти соҳибкорӣ	- Дастгирии баланд бардоштани сатҳи тичоратикунонӣ, самаранокии амалиётӣ, зарфияти институтсионалӣ ва идоракунии дар мақомоти алоҳидаи давлатӣ ва ҚД, аз ҷумла дар бахши энергетика ва омӯхтани имкониятҳо барои пешбурди ислоҳоти дахлдор - Мусоидат ба вусъатдиҳии иштироки бахши хусусӣ ва хизматрасонӣ ҳам дар сатҳи миллӣ ва ҳам дар сатҳи маҳаллӣ ва инчунин тавассути гузаронидани ислоҳоти қоидаҳои харид ва дорои муҳтавои маҳаллӣ (бо мақсади бекоркунии ниҳии ҷунин талабот) - Мусоидат ба рақамикунонӣ барои беҳтар намудани идоракунии, баланд бардоштани сифати хизматрасониҳо ва тақвият додани киберамния - Омӯхтани воситаҳои иловагии дастрасӣ ба фазои соҳибкорӣ, аз ҷумла чораҳо оид ба коҳишдиҳии бахши ғайрирасмӣ ва пешбурди ташаббусҳо дар самти ҳукумати электронӣ ва таҳкими заминаи меъёрии ҳуқуқии идоракунии корпоративӣ - Идома додани кор оид ба тақмили идоракунии корпоративии муштариён ва баланд бардоштани сатҳи риояи талаботи меъёрӣ аз тарафи онҳо	- Шумораи муштариёне, ки нишондиҳандаҳои фаъолияти амалиётӣ беҳтар намуданд - Беҳтар намудани танзими ҳуқуқӣ, институтсионалӣ ва меъёрии фазои соҳибкорӣ

5. Чорабиниҳо ва чадвали натиҷаҳо (2/2)

European Bank
for Reconstruction and Development

Афзалияти 2: Вусъатдиҳии шабакаҳои сабз ва устуворӣ энергетикӣ ва нақлиётӣ ва пешниҳоди хизматрасониҳои мунисипалӣ

Вазифаҳои асосӣ Чорабиниҳо

Нишондиҳандаҳои пайгирӣ

Афзундиҳии истифодаи манбаъҳои нерӯи барқароршаванда, баланд бардоштани самаранокии истифодаи энергия ва захираҳо, инчунин баланд бардоштани сатҳи тобоварӣ ба тағйирёбии иқлим	- Идомадиҳии маблағгузори барқарорсозӣ ва муосиркунонии иқтидорҳои истеҳсолӣ ва шабакаҳои интиқол ва тақсимои нерӯи барқ - Дастгирии такмилдиҳии заминаи меъёрии ҳуқуқӣ дар бахши энергетика. Ҷустуҷӯ ва ҳавасмандкунии имкониятҳои маблағгузори лоиҳаҳо дар соҳаи манбаъҳои нерӯи барқароршаванда)пеш аз ҳама офтоб, об ва бод) - Ҷустуҷӯ намудани имкониятҳои рушди бозорҳои минтақавии энергетикӣ - Баланд бардоштани устувории молиявӣ ва ба тағйирёбии иқлими захираҳои энергетикӣ, об ва шабакаҳо, нақлиёт, агробизнес, обёрӣ, инчунин баланд бардоштани сатҳи омодагӣ ба хавфҳои офатҳои табиӣ. Баррасии имконияти дастгирии сиёсии ташаббусҳои дигар, ки ба баланд бардоштани сатҳи тобоварӣ ба тағйирёбии иқлим нигаронида шудаанд, ва пешбурди гузариши дорои сатҳи пасти партовҳои гази карбон, аз ҷумла ташаббусҳои ҳукуматӣ - Баррасии имконияти дастгирии боло бурдани самаранокии нерӯ ва захираҳо дар бахшҳои муҳталиф тавассути сармоягузориҳои «сабз» (масалан, ба бино), идомадиҳии пешниҳоди маблағгузори «сабз», аз ҷумла тавассути барномаи GEFf ва таҳияи нақшаҳои гузариш ба технологияҳои нав дар ММШ дар баробари иштироки эҳтимоли дар таҳияи сиёсат бо мақсади дастгирии ташаккули заминаи меъёрии ҳуқуқӣ дахлдор ва таҳкими идоракунии корпоративӣ дар соҳаи иқлим - Дастгирии амалигардонии лоиҳаҳои қобили қабул оид ба барқарорсозии захираҳои уран дар лоираи Ҳисоби БАТР оид ба барқарорсозии муҳити зист (ERA) дар Осиёи Марказӣ	- Коҳиши умумии партовҳои CO2 (тонна/сол) - Маблағи умумии энергияи аввалияи сарфашуда (ГҶ/сол) - Иқтидори насбшудаи манбаъҳои нерӯи барқароршаванда (МВт) - Шумора/андозаи қарзҳо барои СН/МНБ, ки аз ҷониби ММШ бо дастгирии БАТР дода шудаанд - Баланд бардоштани тавонмандии институтсионалии бахши энергетика ва такмилдиҳии заминаи меъёрии ҳуқуқӣ
Беҳтар намудани алоқаи нақлиётӣ ва рақамӣ	- Дастгирии барқарорсозӣ ва вусъатдиҳии шабакаҳои калидии роҳ ва дигар алоқаҳо бо долонҳои байналмилалӣ, аз ҷумла сармоягузориҳои эҳтимоли ба фурудгоҳҳо, дар баробари машваратҳо оид ба таҳкими идоракунии амалиётӣ ва молиявӣ (масалан, RAMS) ва тобоварӣ ба тағйирёбии иқлим, инчунин ҳамкориҳои муносиби сиёсӣ - Омӯхтани имконияти тақвиятдиҳии шабакаҳои логистикӣ ва хизматрасониҳо барои мусоидат ба савдои байналмилалӣ - Ҷустуҷӯи имкониятҳо барои баланд бардоштани сифати бехатарӣ ва дастрасии инфрасохтори рақамӣ ва хизматрасониҳои дахлдори рақамӣ	Беҳтар намудани истифода ва/ё иқтидори инфрасохтори нақлиётӣ ва рақамӣ
Баланд бардоштани устувории хизматрасониҳои шахрӣ	- Дастгирии муосиркунонии минбаъда ва вусъатдиҳии устувории инфрасохтор ва хизматрасонӣ пеш аз ҳама обтаъминкунии/баровардани партовоб, аз ҷумла тавассути баланд бардоштани самаранокии амалиётӣ ва молиявӣ аз ҳисоби тиҷоратикунонӣ (масалан, ислоҳоти тарофаҳо), рақамисозӣ ва таҳкими тавонмандии институтсионалӣ - Ҷустуҷӯи роҳҳои вусъатдиҳии «шаҳрҳои сабз» ба монанди гармидиҳии марказонидашуда, энергетика ва нақлиёти шахрӣ (масалан, ҳаракатпазирии электронӣ). - Таҳкими тавонмандии маҳаллӣ дар соҳаи банақшагирии устувори шахр ва амалисозӣ - Омӯхтани имкониятҳои маблағгузори низомҳои обёрӣ ва ҳавасмандгардонии истифодабарии устувори об, аз ҷумла иштирок дар таҳияи сиёсат	- Шумораи баҳрабарандагони хизматрасониҳои беҳтаркардашуда % иҷрои чорабиниҳо дар доираи Даъвати ҷаҳонӣ ба амал зидди камбизоатӣ

6. Таҳлили мукамалсозии мутақобилаи амалҳои шариконӣ байналмилалӣ дар самтҳои фаъолияти

БАТР

Самтҳои фаъолияти БАТР

		Бахшҳо								Мавзӯҳои байнисоҳавӣ				
		Бахши корпоративӣ					Инфрасохтори устувор		ММ		Ташаббусҳои стратегӣ			
Ҳаҷми тахминии миёнаи солонаи сармоягузорӣ/гранҳо (2020-2023 млн. Евро)		Саноати хӯрокворӣ ва агробизнес	Истеҳсолоти ва хизматрасониҳо	Амволи ғайриманқул	TMT	Захираҳои табиӣ	Энергетика	Инфрасохтор	Банкҳо	ММ ғайрибанкӣ	Иқтисоди сабз	Фарогирӣ ва ҷанбаҳои гендерӣ	Асҳори маҳаллӣ ва бозори сармоя	Соҳибкории хурд
БУ	245	€			€		€	€			€	€		
БОР	148						€	€	€		€	€	€	€
ИА	40				€	€	€	€			€	€		
KfW	25						€		€		€	€		€
КБМ	9	€	€						€	€	€		€	€
БАТР	57	€	€				€	€	€		€	€	Р	€

€ Соҳаи сармоягузориҳои назаррас

● Асосан ба бахши хусусӣ нигаронида шудааст

Р Соҳаи иштироки назаррас дар сиёсат

○ Асосан ба бахши давлатӣ нигаронида шудааст

Самтҳои эҳтимолии ҳамкорӣ

Созгорӣ бо муҳити зист

- Омӯхтани имкониятҳои ҳамкорӣ барои пешбурди сармоягузорӣ дар самти баланд бардоштани самаранокии захираҳои энергетикӣ ва об ва сармоягузорӣ ба чораҳои боло бурдани тобоварӣ ба тағйирёбии иқлим дар тамоми бахшҳо яқҳо бо БУ, БОР ва дигар ташкилотҳо. Омӯхтани имконияти сармоягузорӣ ба МНБ дар ҳамкорӣ бо КБМ.

Фарогирӣ

- Ҳамкорӣ бо БУ бо мақсади мусоидат ба рушди соҳибкорӣ дар байни ҷавонон ва занон, сармояи инсонӣ ва малақаҳо

Ҳамбастагӣ

- Тақвияти ҳамоҳангсозӣ бо БОР, ИА ва БУ барои маблағгузори муштаракӣ инфрасохтори устувор

Тобоварӣ

- Тақвияти ҳамоҳангсозии сиёсат оид ба ислоҳоти маблағгузори соҳа бо ХБА ва донорон.

Идоракунии муассир

- Ҳамкориҳои зич бо дигар МБМ оид ба масоили тақмили идоракунии дар тамоми соҳаҳо ва бахусус бо муштаракӣ ва шарикон аз бахши давлатӣ.

Эзоҳ: Инъикоси фаъолияти МБМ ба маълумоти дастраси умум асос ёфтааст. Сармоягузориҳои назарраси МБМ ҳамчун лоиҳаҳо муайян мешаванд, ки аз ҳудуди 5% сармоягузориҳои солона мегузаранд

7. Хавфҳо ҳангоми амалигардонии стратегия ва пайомадҳои экологӣ ва иҷтимоӣ

Хавфҳои алоқаманд бо татбиқи стратегия стратегия	Эҳтимолият	Таъсир	Пайомадҳои экологӣ ва иҷтимоӣ
Вазъи геополитикии таъсиррасон ба шарикони асосии тичоратӣ ва ба манбаъҳои интиқоли маблағ ва инчунин ба хавфҳои алоқаманд бо таҳримҳо	●	●	Арзёбӣ ва идоракунии таъсир ба муҳити зист ва соҳаи иҷтимоӣ: Тоҷикистон кишвари қуҳии дорои 6% заминҳои қорам бо чунин мушкилиҳо ба монанди аз меъёр зиёд ҷарронидани ҷорво, харобшавии замин ва майдони маҳдуди ҷангал дар соҳаи кишоварзӣ дучор мешавад. Таъминоти барқ доимӣ нест, манбаи асосӣ ҳезум аст. Барои ҷорӣ намудани таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ баланд бардоштани тавонмандӣ дар самти арзёбҳои экологӣ ва иҷтимоӣ ва низомҳои идоракунии ва инчунин идоракунии паймонкорон метавонад зарур ояд. Меҳнат ва шароитҳои он: БАТР мувофиқ будани сиёсати кадриро бо стандартҳои худ назорат намуда, ба шароитҳои меҳнат, қор бо паймонкорон, ҷораҳои зиддитабъизӣ ва имкониятҳои баробар диққати махсус медиҳад. Афзалиятҳои калидӣ ҳалли мушкилиҳои озори ҷинсӣ ва зӯрварӣ (ОҶЗ) дар доираи лоиҳаҳо ва таҳкими тавомандии муштариён барои ҳалли чунин мушкилиҳо махсус меёбанд. Самаранокии истифодаи захираҳо, ҳодисаҳои хавфнокӣ табиӣ, пешгирӣ ва назорати ифлосшавии муҳити зист: Тоҷикистон дучори офатҳои табиӣ мегардад, аз ҷумла ба заминларза, обхезиҳо ва ярҷ, ки ба соҳаи гидроэнергетика ва обёрӣ таъсир мерасонанд. Муносирунонии инфрасохтори гидроэнергетика ва саноати истихроҷи маъдан ва ҷорисозии усулҳои устувори пешбурди фаъолияти кишоварзӣ метавонанд талафоти захираҳо қоҳиш диҳанд. Талошҳои баланд бардоштани зарфият дар соҳаи идоракунии партовҳо, обёрӣ ва самаранокии истифодаи об барои ҳалли ин мушкилиҳо ҳаётан муҳим мебошанд. Саломатӣ ва бехатарӣ: дар соҳаи ҳифзи меҳнат, саломатӣ ва бехатарӣ стандартҳо мавҷуданд, аммо риояи онҳо метавонад фарқ кунад. Бахусус мушкилиҳои алоқаманд бо ҳифзи меҳнат аксар вақт дар байни паймонкорон ва корғарони муҳоҷир ба миён меоянд. Корғарони соҳаи кишоварзӣ низ бо мушкилиҳои алоқаманд бо дастрасии маҳдуд ба воситаҳои муосири муҳофизат ва таъсири маводҳои хатарнок дучор мешаванд. Беғонакунии ҳуқуқи истифодабарии замин, муҳоҷиркунонии иҷборӣ ва муҳоҷирати иқтисодӣ: азбаски кишвар лоиҳаҳои инфрасохторӣ ва энергетикӣ дар шароити маҳдуд будани майдони заминҳои қорам амалӣ мегардонанд, мушкилиҳои ҷиддӣ метавонанд ба миён оянд. БАТР риояи талаботи Бонкро оид ба пардохти ҷубронпулӣ ва барқарорсозии воситаҳои рӯзгузаронӣ бо диққати махсус ба заминистифодабарандагонӣ ғайрирасмӣ, гуруҳҳои осебпазири аҳоли ва инчунин муқаррарот оид ба мониторингро таъмин менамояд. Нигоҳдории гуногунии биологӣ ва идоракунии устувори захираҳои зиндаи табиӣ: лоиҳаҳои рушд ва тағйирдиҳии манбаъҳои воситаҳои рӯзгузаронӣ гуногунии биологӣ Тоҷикистонро зери хатар мегузоранд. Низомҳои экологӣ аз вусъатдиҳии инфрасохтор зарар мебинанд ва ҷомеаҳо аз захираҳои маҳдуд ҷангалҳо барои ба даст овардани сӯзишворӣ ва ҷарронидани ҷорво вобастаанд, ки дар навбати худ сарбориро афзоиш медиҳад. Мусоидат ба идоракунии устувори захираҳо, масалан ивазкунии ҷойҳои ҷарронидани ҷорво ва нигоҳдории ҷангалҳо, инчунин вусъатдиҳии имконоти арзёбии гуногунии биологӣ стратегияҳои муҳим барои таъмини мувозинат байни рушд ва нигоҳдорӣ ба ҳисоб мераванд. Мероси фарҳангӣ: мероси Тоҷикистон, ки ба он анъанаҳои форсӣ, туркӣ ва исломӣ таъсир расониданд бо хавфҳои алоқаманд бо лоиҳаҳои инфрасохторӣ ва захираҳои маҳдуд барои нигоҳдорӣ дучор мешавад. БАТР барои ҳифзи мавзёҳои аз ҷиҳати фарҳангӣ муҳим бо ҷалби тарафҳои манфиатдор ва дастгирии муштариён дар идоракунии захираҳои фарҳангӣ тибқи таҷрибаи пешқадам қор бурда истодааст. Миёнаравони молиявӣ: БАТР ба ҷорӣ намудани усулҳои оқилонаи идоракунии хавфҳои экологӣ ва иҷтимоӣ, аз ҷумла имкониятҳои ба андоза ва фаъолиятҳои онҳо мувофиқ фаълони мусоидат мекунад. БАТР зарфияти кадрӣ, баробарии гендерӣ, ҳифзи саломатӣ ва бехатариро дар доираи фаъолияти худ таҳким медиҳад. БАТР баъзе аз муассисаҳои молиявии шарикро дар таҳияи нақшаҳои гузариш бо дарназардошти тағйирёбии иқлим низ дастгирӣ намуд.
Зарфияти амалигардонӣ дар байни шарикон аз баҳши давлатӣ	●	●	
Имкониятҳои маҳдудӣ қарзгирӣ барои лоиҳаҳои баҳши давлатӣ	●	●	
Мавҷуд набудани дастгирии донорҳо барои маблағгузориҳои муштаракӣ сармоягузориҳо (барои иҷроӣ талаботҳо дар бораи маблағгузориҳои муштаракӣ грант) ва дастгирии техникӣ	●	●	
Шароитҳои мураккаб барои гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ	●	●	
Андозаи хурди баҳши хусусӣ	●	●	

● Баланд ● Миёна ● Паст

8. Арзёбии муносибатҳои шарикӣ бо донорҳо

Арзёбии эҳтиёҷот дар давраи стратегияи нави кишвар

Барои ноил шудан ба ҳадафҳои стратегияи нави кишвар, маблағҳои донорӣ метавонанд ҷиҳати дастгирии якҷанд самтҳои асосии фаъолият зарур бошанд:

- Дастгирии хизматрасониҳои машваратӣ ва баланд бардоштани тавонмадҳои ширкатҳо ва корхонаҳои хурду миёна тавассути ҲТ, ки фаъолияти онҳо ба агробизнес, ташаббусҳои рақамӣ ва сабз нигаронида шудааст. Воситаҳои тақсими хавфҳо барои рушди маблағгузори маҳаллӣ, бозорҳои сармоя ва таллошҳо оид ба таъмини устуворӣ.
- Истифодаи маблағгузори имтиёзнок барои таъмини дастрасии молиявӣ ва инкишофи малакаҳо барои он гуруҳи аҳолие, ки ба қадри кофӣ хизмат расонида намешаванд. Пешбурди баробарии гендерӣ, ҳалли масъалаи норасоии малакаҳо ва вусъатдиҳии фарогирӣ бо истифода аз сиёсати ҲТ.
- Такмилдиҳии ислоҳоти ҚД, иштироки бахши хусусӣ, ҳукумати электронӣ ва беҳтар намудани фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаи энергетика. Инфрасохтор ва манзил бо истифода аз маблағгузори имтиёзнок ва ҲТ.
- Мусоидат ба рушди манбаъҳои нерӯи барқароршаванда, муосиркунонии низомҳои энергетикӣ ва баланд бардоштани сатҳи тобоварӣ ба тағйирёбии иқлим дар баробари афзоиши ҳаҷми маблағгузори «сабз» ва ҳавасмандгардонии гузариш ба технологияҳои дорои сатҳи пасти партови гази карбон бо истифода аз қарзҳои имтиёзнок, грантҳо барои хароҷотҳои асосӣ, ҲТ ва воситаҳои ҳавасмандгардонии сармоягузорӣ.
- Маблағгузори грантҳо барои хароҷотҳои асосӣ ва ҲТ барои дастгирии инфрасохтори устувори коммуналӣ, савдо ва баланд бардоштани самаранокӣ аз ҳисоби тичоратикунонӣ ва баланд бардоштани тавонмандӣ, инчунин барои ҳавасмандкунии татбиқи лоиҳаҳои тобовар ба тағйирёбии иқлим дар соҳаи обтаъминкунӣ ва обёрӣ.

Манбаъҳои эҳтимолии маблағҳои донорон

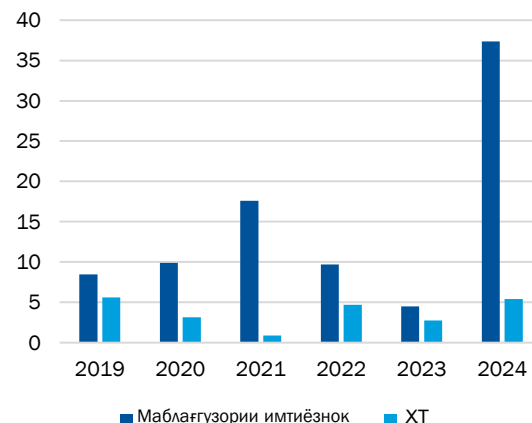
- Дар кишвар ИА ва донорҳои дучониба нақши муҳимро мебозанд. Дар байни онҳо Швейтсария, Австрия, Канада, Тайбэйи Чин, Чопон, Корея мебошанд. Қисми зиёди маблағҳои ин донорон барои дастгирии омодакунӣ ва татбиқи лоиҳаҳо, машваратдиҳӣ оид ба масоили сиёсат, тадқиқотҳо ва паҳнкунии маълумот, инчунин ба машваратдиҳӣ оид ба масалаҳои соҳибкорӣ равона карда мешаванд. Дастгирӣ метавонад дар доираи барномаи «Шарикии таъсири баланд оид ба амал дар соҳаи иқлим» (HIPCA) низ пешниҳод гардад, ки барои лоиҳаҳои алоқаманд бо иқлим дастрас мебошанд ва аз грантҳои ҲТ ва воситаҳои сармоягузори муштарак истифода мебаранд.
- Интизор аст, ки Ҳазинаи иқлими сабз (ХИС) ва Ҳазинаи глобалии экологӣ (ГЭФ) барои лоиҳаҳои алоқаманд бо иқлим дар Тоҷикистон ҳазинаҳои асосӣ боқӣ мемонанд ва қарзҳои имтиёзнок ва грантҳо барои дастгирии омодакунӣ ва татбиқи лоиҳаҳо пешниҳод мекунанд. Грантҳои ҲТ барои тадқиқотҳо ва машваратҳо оид ба масоили сиёсат низ пешниҳод мегарданд ва бо ин восита таллошҳо оид ба баланд бардоштани сатҳи тобоварӣ ба иқлим ва таллошҳои таъмини устуворӣ таҳким дода мешаванд.
- Интизор аст, ки тақсимкунии хавфҳо ва ҳавасмандгардонии сармоягузориҳо тавассути Ҳазинаи таъсир ба соҳибкории хурд ва Ҳазинаи асъори милли барои КХМ ва инчунин тавассути Ҳазинаи устувори инфрасохтор амалӣ мегарданд. Ҳазинаҳои мазкур соҳаҳои гуногунро дастгирӣ мекунанд, ки ба афзоиши иқтисодӣ ва устувор дар кишвар мусоидат менамоянд.

Нишондиҳандаҳои алоҳидаи дастрасӣ

Раддабандии просентилии БАТР¹

ММД ба ҳар сари аҳоли (ПҚҲ, бо нархҳои қорӣ. долл. ИМА) ²	4,964	0
Кишвари КРР	ҳа	д/н
Ҳиссаи КРР дар даромади маҷмӯии миллий (%) ³	3.49	52%
КРР ба ҳар сари аҳоли (долл. ИМА – бо нархҳои қорӣ) ³	52.06	29%

Маблағгузори донорон дар давоми охири давраи стратегӣ (млн. евро)⁴

Истифодаи маблағ дар солҳои 2019-2024.⁵

1. Раддабандии оддии просентилии ҳамчун ҳиссаи кишварҳои БАТР гузариш додашуда, ки аз Тоҷикистон поёнтар нишон дода шудаанд. 2. Таҳлили иқтисодии ҷаҳон (ТИЧ) (2024) 3. СҲИР (2021) 4. Маблағҳо дар асоси маблағҳои мақсаднокӣ пешбинишуда дар сатҳи уҳдадориҳо ҳисоб карда шудаанд. 5. Дар асоси сифати ибтидоии захираҳои имтиёзнок дар давраи гузариш.

Замима

European Bank
for Reconstruction and Development

Ҷонибдорию принципҳои сиёсии Моддаи 1 аз тарафи Тоҷикистон, ки дар Созишнома дар бораи таъсисёбии Бонк дарҷ шудаанд ва татбиқи онҳо бо нигарониҳои ҷомеаи байналмилалӣ дар мавриди ҳимояи ҳуқуқҳои асосии шаҳрвандӣ ва сиёсӣ дар давоми давраи гузаштаи татбиқи Стратегияи кишварӣ, қайд карда шуд.

Аз замони ба даст овардани истиқлолият дар соли 1991 Тоҷикистон дар роҳи бунёди давлати соҳибистиклол ва расидан ба сулҳ дар кишвар ба мушкилиҳои ҷиддӣ рӯ ба рӯ шуд. Аз соли 1992 то 1997 дар кишвар ҷанги шаҳрвандӣ идома кард, ки дар он аз 50 000 то 100 000 нафар кушта шуданд. Созишномаи сулҳи соли 1997, ки бо миёнаравии СММ ва САҲА ба имзо расид, созиши фарогир, демократӣ ва сулҳофарро пешбинӣ карда буд, аммо дар амал низоми сиёсӣ ниҳоят марказонида шуд ва Ҳукумат диққатро ба таъмини суботи сиёсӣ равона сохт. Дар давоми давраи пас аз қабули охири Стратегияи кишварӣ сипаришуда чунин ҳаракат ба самти идоракунии мутамарказ шиддат гирифт. Аз замони қабули Стратегияи қаблӣ кишвар бо мушкилиҳои нав дар самти амният, аз ҷумла бозгашти толибон ба қудрат дар соли 2021 дар ҳамсоякишвари Афғонистон дучор шуд.

Аз замони қабули Стратегияи қаблӣ кишвар, Тоҷикистон ба таври густурда бо СММ ва дигар механизмҳои байналмилалӣ ҳуқуқи инсон, аз ҷумла дар доираи муколамаи ҳамасола оид ба ҳуқуқҳои инсон бо ИА ҳамкорӣ кардааст. Тоҷикистон як зумра гузоришгарони махсуси Созмони Милалро дар ҷанд самти мавзӯй пазиروي намудааст.¹ Дар гузориш ва хабарҳои ниҳодҳои мазкур нигарониҳои афзоянда дар мавриди равандҳои интиҳобот ва маҳдудиятҳои ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ қайд мешавад. Соли 2023, қисман дар посух ба интиқоди мазкур, Ҳукумат Стратегияи миллии ҳифзи ҳуқуқи инсонро то соли 2038 роҳандозӣ намуд. Нақшаи амали ҳамроҳ ба иҷро намудани тавсияҳои аз ҷониби СММ ва дигар ниҳодҳои байналмилалӣ пешниҳодшуда нигаронида шудааст. Дар бобати қабул намудани қонуни нав дар бораи баробарӣ низ пешрафти мусбат ба даст омад.

Интиҳоботи озод ва ҳукумати намоянда

Интиҳоботи озод, одилона ва рақобатпазир

Аз замони ба даст овардани истиқлолият дар соли 1991 интиҳобот дар Тоҷикистон мунтазам баргузор мегардад ва дар баробари ин принципи ҳуқуқи умумии интиҳобот риоя карда мешавад. Интиҳоби 63 вакили Маҷлиси намоёндагон, маҷлиси поёнии Маҷлиси олии ду палатагӣ ҳар панҷ сол баргузор мегардад. Дар баробари ин 41 вакил аз рӯи ҳавзаҳои якмандатӣ ва 22 вакил аз рӯи рӯйхат бо ҳадди 5% интиҳоб мешаванд. 33 нафар аъзои Маҷлиси Миллӣ аз ҷониби маҷлисҳои минтақавӣ ва Президент таъин карда мешаванд. Интиҳоботи президентӣ ҳар ҳафт сол баргузор мешавад.

1. аз ҷумла Гузоришгари вижаи СММ оид ба масъалаҳои савдои одамон, бахухус замон ва кӯдакон (2021), Гузоришгари вижаи СММ оид ба вазъи ҳомиёни ҳуқуқи башар (2022), Гузоришгари вижаи СММ оид ба озодии дин ва эътиқод (2023), Гузоришгари вижаи СММ оид ба масъалаҳои ақаллиятҳо (2023).

Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи ҳуқуқии гузаронидани интиҳоботи озодро муқаррар мекунад. Дар моддаи 6 гуфта мешавад: «Ифодаи олии бевоситаи ҳокимияти халқ раёйпурсии умумихалқӣ ва интиҳобот аст». Дар моддаҳои 49 ва 65 гуфта мешавад, ки интиҳоботи Маҷлиси намояндагон ва Президент ба таври умумӣ, баробар, мустақим ва бо овоздиҳии пинҳонӣ сурат мегирад. Маҷлиси намояндагон (моддаи 57) барои таъсиси Комиссияи марказии интиҳобот ва раёйпурсӣ (КМИР), интиҳоб ва бозхонди аъзои он (инчунин таъини раис ва муовини ӯ) бо пешниҳоди Президент салоҳият дорад.

САҲА/ДИДХБ пайваста барои назорат ё арзёбии интиҳобот дар Тоҷикистон ҳайатҳои худро мефиристад, аммо нисбати баргузори онҳо баҳои мухталиф додааст. Дар гузориши ниҳонии Ҳайати САҲА/ДИДХБ оид ба арзёбии интиҳоботҳо (ҲАИ) дар бораи интиҳоботи охири президенти соли 2020, ки дар он президент Раҳмон дар натиҷаи ба даст овардани 92% овозҳо пирӯз шуд, чунин хулоса оварда мешавад: «Ба интиҳобкунандагон ягон алтернативаи воқеии сиёсӣ пешниҳод карда нашуд, миёни номзадҳои расмӣ танҳо баҳсҳои сохташуда сурат гирифт ва ягон расонаи мустақиле, ки маъракаи пешазинтиҳоботиро инъикос мекард, ҳузур надошт». САҲА/ДИДХБ ба гузаронидани «ислоҳоти ҳамаҷониба [...] барои мутабиқсозии раванди интиҳобот ба уҳдадорихои Тоҷикистон дар доираи САҲА ва дигар уҳдадорихо ва стандартҳои байналмилалӣ оид ба интиҳоботи демократӣ даъват ба амал овард».²

САҲА/ДИДХБ ҳайатро барои арзёбии интиҳоботи парлумонии моҳи март соли 2025 пас аз баҳс дар бораи аккредитатсияи нозирон нафиристонд. САҲА аз соли 2000 инҷониб гузаронидани тамоми интиҳоботҳои қаблро назорат бурдааст. Дар арзёбии пешазинтиҳоботии эҳтиётот, ки аз ҷониби ДИДХБ гузаронида шуд дар мавриди «идома ёфтани адами низоми мустақилияти судӣ, маъмурияти интиҳобот ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва инчунин ошкоро бад шудани вазъи риояи ҳуқуқҳо ба ошкорбаёнӣ, иттиҳодҳо ва ҷамъомадҳо, изҳори нигаронӣ карда шуд».³ Ба ягон ҳизби муҳолиф иҷозати ширкат дар интиҳобот дода нашуд, ва мақомот расонаҳои мустақилро барои инъикоси раванди овоздиҳӣ аккредитатсия надоданд. Дар Маҷлиси Намояндагон танҳо номзадҳо аз Ҳизби ҳокими халқии демократии Тоҷикистон (ҲХДТ) ва ҷаҳор ҳизби дигари ҷонибдори ҳукумат ҷой гирифтанд.

Тақсими салоҳиятҳо ва таъмини низоми муассиси назорат ва мувозинат

Конститутсия заминаи ҳуқуқии тақсими ҳокимиятро муқаррар мекунад. Дар моддаи 1 омадааст, ки Тоҷикистон ҷумҳурии президентӣ мебошад ва дар моддаи 9 омадааст: «Ҳокимияти давлатӣ дар асоси таҷзияи он ба ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ амалӣ мегардад». Дар бобҳои дахлдори Конститутсия нақш ва вазифаҳои Парлумон («мақоми олии намояндагӣ ва қонунгузор»), вазифа ва вазифаҳои Президент («сарвари давлат ва ҳокимияти иҷроия»), Ҳукумат (моҳиятан мақомоти иҷроияи тобеи Президент, Парлумон назоратро амалӣ мегардонад) ва судҳо (мустақилияти ҳокимияти судӣ дар поён муҳокима карда мешавад) ба таври равшан муайян карда шудаанд.

2. САҲА/ДИДХБ, Ҷумҳурии Тоҷикистон, интиҳоботи президентӣ, 11 октябри соли 2020, Ҳайати арзёбии интиҳобот. Ҳисоботи ниҳонӣ. 19 январи соли 2021, саҳ. 1.

3. САҲА/ДИДХБ, Надоштани аккредитатсияи Тоҷикистон камтар аз як моҳ пеш аз интиҳобот идомаи фаъолияти Ҳайати нозирони САҲА-ро ғайримумкин мегардонад, варақаи матбуоти, 4 феввали соли 2025

Салоҳиятҳои расмӣ Президент хеле васеъ мебошанд. Президент самтҳои асосии сиёсати дохилию хориҷии кишварро муайян мекунад, Сарвазир ва дигар вазирон, инчунин роҳбарони мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии сатҳи ҷумҳуриявӣ ва минтақавиро бо тасдиқи минбаъда аз ҷониби Парлумон ё Маҷлиси вилоятӣ ба вазифа таъин ва озод менамояд, инчунин Шӯрои амниятро таъин ва роҳбарӣ мекунад. Муҳимтар аз ҳама, Президенти кунунӣ Эмомалӣ Раҳмон аз соли 1994 инҷониб дар мақом аст ва қудрати назарраси ғайрирасмиро новобаста аз меъёрҳои конститусионӣ ва ҳуқуқӣ ҳам намудааст. Пас аз анҷоми ҷанги шаҳрвандӣ таъмини суботи сиёсиро дар кишвар хизмати бевоситаи ӯ дониста, дар низоми сиёсӣ ва умуман ҷомеа нуфуз ва эътибори беназир пайдо кард.

Нақши бартаридоштаи Президент амалан (де-факто) беш аз пеш қонунӣ (де-юре) ифодаи худро меёбад. Дар натиҷаи баргузор намудани раёпурсии конститусионии солҳои 1999 ва 2003 муҳлати ваколати Президент аз панҷ ба ҳафт сол ва муҳлати ҳадди аксари ифои вазифа аз як то ду муҳлат зиёд карда шуд. Раёпурсии моҳи майи соли 2016 тамоми маҳдудиятҳои давраи президентиро бекор кард ва моҳи ноябри соли 2016 Парлумон қонуни конституциониро ба тасвиб расонид, ки дар натиҷа ба Эмомалӣ Раҳмон унвони "Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат", инчунин як қатор имтиёзҳои яқумра, аз ҷумла ҳуқуқи муроҷиат ба миллат оид ба масъалаҳои муҳим, иштирок дар ҷаласаҳои Парлумон ва Шӯрои Амният ва машварат оид ба масъалаҳои асосии сиёсат дода шуд. Моҳи апрели соли 2020 Рустами Эмомалӣ, писари калонии Президенти кишвар, раиси Маҷлиси Миллӣ, дуввумин мақоми муҳимтарин тибқи Конститутсия интихоб гардид.

Ваколатҳои таъсирбахши идоракунӣ барои шахсони мансабдори интихобшаванда

Конститутсия заминаҳои ҳуқуқии ваколатҳои муассири шахсони мансабдори интихобшавандаи Тоҷикистонро муқаррар мекунад. Дар моддаи 6 омадааст, ки "ғасби ҳокимият ё тасарруфи салоҳияти он манъ аст". Дар Конститутсия ваколатҳои Парлумон, Президент ва дигар мақомоти интихобшаванда равшан ифода ёфтааст. Дар моддаи 6 низ омадааст: «Ҳеҷ як иттиҳодияи ҷамъиятӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, гурӯҳи одамон ва ё фарде ҳуқуқ надорад, ки ҳокимияти давлатиро ғасб намояд». Дар идомаи моддаи 8 омадааст: Мафкураи ҳеҷ як ҳизб, иттиҳодияи ҷамъиятӣ, динӣ, ҳаракат ва гурӯҳе наметавонад ба ҳайси мафкураи давлатӣ эътироф шавад. Дар он ҳамчунин гуфта мешавад, ки «иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ҷудо буда, ба қорҳои давлатӣ муҳофизат карда наметавонанд», ва «маблағгузориҳои ҳизбҳои сиёсӣ аз ҷониби давлатҳо ва созмонҳои хориҷӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва шаҳрвандони хориҷӣ манъ аст». Дар амал, чунон ки дар боло қайд карда шуд, Президенти интихобшуда ваколатҳои васеи расмӣ ва қобилияти пурра идоракунӣ мамлакатро дорад. Нерӯҳои мусаллаҳ ва ниҳодҳои амниятии Тоҷикистон таҳти назорати бевоситаи Президент қарор доранд ва дар раванди тасмимгирӣ дар кишвар нақши мустақил надоранд.

Ҷомеаи шаҳрвандӣ, ВАО ва иштирок

Микёс ва мустақилияти ҷомеаи шаҳрвандӣ

Конститутсия заминаи ҳуқуқии ҷомеаи озоду фаъоли шаҳрвандиро муқаррар мекунад. Дар моддаи 8 омадааст: «Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ... дар доираи Конститутсия ва қонунҳо таъсис меёбанд ва амал мекунанд». Дар Моддаи 28 гуфта мешавад: «Шаҳрвандон ҳуқуқи муттаҳид шудан доранд. Шаҳрванд ҳуқуқ дорад дар ташкили ҳизбҳои сиёсӣ, иттифокҳои касаба ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ иштирок намояд, ихтиёран ба онҳо дохил ва аз онҳо хориҷ гардад». Аз замони ба даст овардани истиқлолият ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ (ТҶШ) дар Тоҷикистон дар ҳаёти ҷамъиятии кишвар нақши муҳим мебозанд. То моҳи апрели соли 2024, тибқи омили расмӣ, дар кишвар 1813 иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ фаъолият мекарданд.⁴

Як қатор қонунҳо тадричан барои ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ муҳити нисбатан маҳдуди ҳуқуқӣ эҷод намуданд. Тағйиру иловаҳо ба Қонун «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ», ки солҳои 2015 ва 2019 қабул шудаанд, талаботҳои навро барои ТҶШ дар мавриди ҳисоботдиҳӣ дар бораи вазъи молиявӣ ва фаъолияти худ ба мақомот ҷорӣ карданд. Дар гузоришҳои СММ аз мушкилтар шудани фаъолияти ТҶШ дар натиҷаи татбиқи ислоҳот изҳори нигаронӣ шудааст.⁵ Мувофиқи гузоришгари махсуси СММ оид ба масъалаҳои ақаллиятҳо, Қонун «Дар бораи муқовимат ба экстремизм (2020) ва Қонун «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм» (2021) хеле васеъ таҳия шудаанд ва метавонанд барои маҳдуд кардани фаъолияти ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ истифода шаванд.⁶ Тибқи гузоришҳои СММ, маҳдудиятҳои ҳуқуқӣ бо ҳолатҳои таъқиб дар шакли санҷишҳои андозӣ ва дигар санҷишҳои меъёрӣ ва маъмурий ҳамроҳ мешаванд.⁷

Созмонҳои байналмилалӣ пайваستا аз бад шудани шароити фаъолияти ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон изҳори нигаронӣ мекунанд. Гуруҳи кории СММ оид ба ғайб задани маҷбурӣ ё ғайриихтиёрӣ моҳи сентябри соли 2024 гузориш дод, ки он аз «маълумоти бадастомада дар бораи тадричан маҳдуд шудани ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ нигарон аст, дар ҳоле ки ҳомиёни ҳуқуқи башар, рӯзноманигорон ва дигар аъзоёни ҷомеаи шаҳрвандӣ дучори назорат, таҳдид, тарсонидан, таъқиб ва аксари вақт боздошти худсарона мешаванд».⁸ Дар варақаи матбуотии пас аз Муколамаи 14-уми ҳуқуқи башар бо ИА моҳи декабри соли 2023 нашршуда қайд мешавад, ки «ИА дар робита бо маҳдудиятҳои озодии иштироки сиёсӣ ва озодии баён, баҳусус дар мавриди беш аз пеш маҳдуд шудани фазо барои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва расонаҳои озод, изҳори нигаронӣ кардааст».⁹

4. Намояндагии доимиي Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назди СММ дар Женева, Маълумоти алоқаманд бо муроҷиати гузоришгарони вижа, 6 майи с. 2024.

5. Гузориши Гузоришгари вижа оид ба хариду фурӯши одамон, баҳусус занон ва кӯдакон, Сиобан Муллали Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 5 майи соли 2022, саҳ. 14.

6. Гузориши Гузоришгари вижа оид ба масъалаи ақаллиятҳо, Фернан де Вареннес, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 13 феввали 2024, саҳ. 7.

7. Гузоришгари вижаи СММ оид ба вазъи ҳомиёни ҳуқуқи башар, Мэри Лоулор: мушоҳидаҳо ва тавсияҳои пешакӣ, 9 декабри соли 2022.

8. Чораҳои минбаъда оид ба иҷрои тавсияҳои Гуруҳи корӣ оид ба ғайб задани маҷбурӣ ё маҷбурӣ дар гузориши худ дар бораи сафари худ ба Тоҷикистон аз 1 то 5 июли соли 2019, Гузориши Гуруҳи корӣ оид ба ғайб задани маҷбурӣ ё маҷбурӣ, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 12 июли 2024, саҳ. 3.9. ИА, «Тоҷикистон: Муколамаи 14-ум оид ба ҳуқуқи инсон бо ИА, варақаи матбуотӣ, 14 декабри соли 2023.

Моҳи ноябри соли 2023 вазири адлия эълон кард, ки таи 18 моҳи охир 700 ташкилоти ғайридавлатӣ дар Тоҷикистон барҳам дода шуд. Аксари онҳо аз сабаби набудани маблағ ё дигар сабабҳо аллакай ғаёл набуданд. Аммо ба назар мерасад, дар воқеъ баъзеҳо таҳти фишори мақомот маҷбур шудаанд, ки ғаёлиятро қатъ намоянд. Моҳи марти соли 2024 Мэри Лоулор, гузоришгари вижаи СММ дар бораи вазъи ҳомиёни ҳуқуқи башар аз баста шудани иҷбории ташкилотҳои ғайридавлатии ҳуқуқи башар интиқод кард.¹⁰ Дар амал, маҳдудиятҳо вобаста ба минтақа фарқ мекунанд. Тибқи маълумоти СММ, тақрибан аз 300 созмоне, ки дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон (ВМКБ) дар оғози соли 2022 сабти ном шудаанд, танҳо тақрибан 10% то соли 2024 ғаёлият доранд.¹¹

Заминаи ҳуқуқии иттифоқҳои касабаи мустақил ва ҳифзи ҳуқуқи меҳнат вучуд дорад. Дар амал ягона иттифоқи касабаи миллӣ, ки ба ғаёлияташ иҷозат дода шудааст, Федератсияи иттифоқҳои касабаи Тоҷикистон мебошад, ки таҳти назорати Ҳукумат қарор дорад.

Истиқлолият ва гуногунандешии ВАО, ки бидуни сензура ғаёлият мекунанд

Конститутсия заминаи ҳуқуқии ғаёлияти ВАО-и озодро муқаррар мекунад. Дар моддаи 30 омадааст: «Ба ҳар кас озодии сухан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахбори қаволат дода мешавад». Дар идома гуфта мешавад: «Сензураи давлатӣ ва таъқиб барои танқид манъ аст». Давлат паҳши барномаҳои телевизион ва радио ва бисёре аз сомонаҳо ва рӯзномаҳоро назорат мекунад ва дар гузориши САҲА хулосае оварда шудааст, ки «фазои ВАО аз рақамҳо ва на аз гуногунандешӣ ва гуногунрангии мухтаво ғайи мебошад ва бозори ВАО асосан таҳти назорати давлат қарор дорад».¹²

Созмонҳои байналмилалӣ аз манъи ғаёлияти расонаҳои мустақил ва боздошту зиндонӣ кардани чанд рӯзноманигор тибқи қонунҳои марбут ба амният изҳори нигаронӣ кардаанд. Дар Гузориши САҲА/ДИДХБ дар бораи инъикоси раванди интиҳобот дар ВАО соли 2020 чунин оварда шудааст: «Фазои ҷамъиятӣ барои муҳокимаҳои гуногунандешона маҳдуд аст, зеро расонаҳо ба мақомот тобеъанд ва манбаъҳои интиқодӣ дар интернет аксар вақт масдуд мешаванд».¹³ Намояндаи САҲА оид ба масъалаи озодии матбуот дар як изҳорот пас аз сафараш ба Тоҷикистон моҳи октябри соли 2022 аз зиндонӣ кардани хабарнигорон интиқод намуд.¹⁴ Моҳи декабри соли 2022 Гузоришгари вижаи СММ оид ба вазъи ҳомиёни ҳуқуқи башар хабар дод, ки дар шаш моҳи охир ҳудуди 20 рӯзноманигор ва блогер боздошт шудаанд ва аз эътимоднокии далелҳои боздошти онҳо изҳори нигаронӣ кард.¹⁵

Тақрибан 41% аҳоли дар соли 2023 ба интернет дастрасӣ доштанд, ки аз рӯи стандартҳои минтақавӣ паст аст, аммо нисбат ба солҳои қаблӣ афзоиши назаррасро инъикос мекунад. Мақомот мухтавои таблиғи ифротгароии мазҳабӣ ё терроризмро масдуд мекунанд, аммо дастрасӣ ба бархе аз сомонаҳои сиёсӣ ва хабарии мустақар дар хориҷ аз Тоҷикистон низ маҳдуд аст. Баъзан мақомот дар давраи муноқишаҳо, бахусус дар ВМКБ дастрасӣ ба интернетро масдуд мекарданд.

10. Тоҷикистон: Коршиносии СММ аз барҳам додани 700 созмони ғайридавлатӣ интиқод кард. Варақаи матбуотии Раёсати Комиссари Олии СММ оид ба ҳуқуқҳои инсон, 8 марти соли 2024.

11. Тоҷикистон: Коршиносии СММ аз барҳам додани 700 созмони ғайридавлатӣ интиқод кард. Варақаи матбуотии Раёсати Комиссари Олии СММ оид ба ҳуқуқҳои инсон, 8 марти соли 2024.

12. САҲА/ДИДХБ, Ҷумҳурии Тоҷикистон. Интиҳоботи парламентӣ, 1 марти соли 2020, Ҳисоботи ниҳии Ҳайати арзёбии интиҳобот, 27 майи соли 2020, саҳ. 17.

13. САҲА/ДИДХБ, Ҷумҳурии Тоҷикистон. Интиҳоботи парламентӣ, 1 марти соли 2020, Ҳисоботи ниҳии Ҳайати арзёбии интиҳобот, 27 майи соли 2020, саҳ. 5.

14. Бозиди ниҳой ба Тоҷикистон, Намояндаи САҲА оид ба озодии ВАО аз мақомот ба ҳалли масъалаҳои мухталифи озодии ВАО даъват ва кумак пешниҳод мекунад, Варақаи матбуотӣ, Душанбе, 7 октябри соли 2022.

15. Гузоришгари вижаи СММ оид ба вазъи ҳомиёни ҳуқуқи башар Мэри Лоулор: Мушоҳидаҳо ва тавсияҳои пешакӣ, 9 декабри 2022.

Роҳҳои сершумори иштироки шаҳрвандӣ ва сиёсӣ

Конститутсия заминаҳои ҳуқуқии иштироки шаҳрвандонро дар ҳаёти ҷамъиятии кишвар муқаррар мекунад. Дар моддаи 27 гуфта мешавад, ки «Шаҳрванд ҳуқуқ дорад дар ҳаёти сиёсӣ ва идораи давлатӣ бевосита ва ё ба воситаи вакилонаш иштирок намояд». Дар моддаи 25 қайд шудааст, ки «мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ҳизбҳои сиёсӣ ва шахсони мансабдор вазифадоранд ба ҳар кас имконияти пайдо намудан ва шинос шуданро ба ҳуҷҷатҳое, ки ба ҳуқуқ ва манфиати ӯ дахл доранд, таъмин намоянд, ба истиснои ҳолатҳое, ки қонун муайян кардааст». Дар амал, чи тавре ки дар боло ва дар поён қайд карда шуд, фазо барои иштироки шаҳрвандон ва ҷамъият маҳдуд шуд. Аммо ширкат дар фаъолияти ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва то андозае дар ҳизбҳои сиёсӣ ба шаҳрвандони Тоҷикистон имкони маҳдуди ширкат дар ҳаёти ҷамъиятиро фароҳам меорад.

Озодӣ дар таъсиси ҳизбҳои сиёсӣ ва мавҷудияти муҳолифини муташаккил

Конститутсия заминаҳои ҳуқуқии таъсиси ҳизбҳои сиёсӣ ва иштирок дар муҳолифати муташаккили сиёсиро барои шаҳрвандон муқаррар мекунад. Дар моддаи 28 гуфта шудааст: «Шаҳрвандон ҳуқуқи муттаҳид шудан доранд. Шаҳрванд ҳуқуқ дорад дар ташкили ҳизбҳои сиёсӣ иштирок кунад... ихтиёран ба онҳо дохил ва аз онҳо хориҷ гардад». Дар амал, тибқи маълумоти САҲА, аз соли 2005 то кунун ягон ҳизби нави сиёсӣ ба қайд гирифта нашудааст.¹⁶ То соли 2015 дар Тоҷикистон то замони мамнӯъ эълон шудани Ҳизби Наҳзати Исломи Тоҷикистон (ҲНИТ) саҳнаи гуногунрангари ҳизбию сиёсӣ вучуд дошт. Аз лаҳзаи анҷомёбии ҷанги шаҳрвандӣ он дар Парлумон намояндаи худро дошт. Дар интиҳоботи охири парлумонии моҳи март соли 2025 ба шаш ҳизби сабтиномшуда иҷоза дода шуд, ки дар овоздиҳӣ ширкат кунанд, аммо аксарияташон аз баёни ҳар гуна муҳолифат ба сиёсати ҳозираи Ҳукумат худдорӣ мекарданд.

Волоияти қонун ва дастрасӣ ба адолати судӣ

Волоияти қонун

Конститутсия аз ибтидо заминаи ҳуқуқии волоияти қонун ва дастрасии адолатро муқаррар мекунад. Дар моддаи 1-ум омадааст, ки Тоҷикистон «давлати ҳуқуқбунёд» аст ва дар моддаи 10 як қатор принципҳои асосие, ки волоияти қонунро таъмин мекунад, зикр шудааст.

Мустақилияти низоми судӣ

Конститутсия заминаи ҳуқуқии мустақилияти ҳокимияти судиро муқаррар мекунад. Дар моддаи 84 гуфта мешавад, ки «Ҳокимияти судӣ мустақил буда, аз номи давлат ва аз тарафи судяҳо амалӣ мегардад». Инро моддаи 87 тасдиқ мекунад, ки дар он гуфта мешавад: «Судяҳо дар фаъолияти худ мустақил буда, танҳо ба Конститутсия ва қонун итоат мекунанд. Дахлат ба фаъолияти онҳо манъ аст. Моддаи 91 тасдиқ мекунад, ки «Судя ҳуқуқи дахлнопазирӣ дорад».

16. Ҷумҳурии Тоҷикистон. Интиҳоботи парлумонӣ, 1 март соли 2020. Ҳайати арзёбии интиҳоботҳои САҲА/ДИДҲБ. Ҳисоботи ниҳой. 27 майи соли 2020, саҳ.4.

Тоҷикистон қисман дар посух ба тавсияҳои СММ ва дигар созмонҳои байналмилалӣ чанд давраи ислоҳоти судиро анҷом дод. Аммо дар соли 2024 Гузоришгари вижаи СММ оид ба масъалаҳои ақаллиятҳо гузориш дода буд, ки “дар Тоҷикистон то ҳол низоми судӣ мустақил ҳисобида намешавад ва судяҳои инфиродӣ дар баробари фишори ҳам дар дохил ва ҳам берун аз он ниҳоят осебпазиранд”.¹⁷ Дар амал судҳо таҳти таъсири зиёди ҳокимияти иҷроия ва дигар мақомоти ғайрисудӣ қарор доранд. Гузориш дода мешавад, ки прокурорҳо ба муҳофизатҳои судӣ таъсири калон доранд. Бо вучуди гузоришҳо дар бораи беҳбуди расмиёти таъйинот, СҲИР ҳушдор додааст, ки «мустақилияти низоми судӣ бинобар таъсири шохҳои иҷроия ва қонунгузори ҳокимият маҳдуд мебошад, ки он хавфи таъсири сиёсӣ ба судяҳоро эҷод мекунад».¹⁸

Ҳукумат ва шаҳрвандон баробар ба қонун итоат мекунанд

Конститутсия заминаи ҳуқуқиро барои татбиқи баробари қонун нисбати тамоми шаҳрвандон новобаста аз мақоми онҳо муқаррар менамояд. Дар Моддаи 10 гуфта мешавад, ки «Давлат ва ҳамаи мақомоти он, шахсони мансабдор, шаҳрвандон ва иттиҳодияҳои онҳо вазифадоранд Конститутсия ва қонунҳои ҷумҳуриро риоя ва иҷро намоянд». Дар моддаи 17 омадааст: «Ҳама дар назди қонун ва суд баробаранд». Дар моддаи 19 омадааст: «Ҳар кас кафолати ҳифзи судӣ дорад. Ҳар шахс ҳуқуқ дорад талаб намояд, ки парвандаи ӯро суди босалоҳият, мустақил ва беғараз, ки тибқи қонун таъсис ёфтааст, баррасӣ намояд». Дар амал бошад, адвокатҳо намерасанд. Ҳодисаҳои оғоз намудани парвандаҳои ҷиноӣ алайҳи вакилони дифоъ аз рӯи парвандаҳои ҳассоси сиёсӣ низ ҷой доранд.¹⁹

Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон (Омбудсмен) бо созмонҳои байналмилалӣ, аз ҷумла САҲА ва СММ ҳамкориҳои зиёд дошт, вале дар таъмини мустақилияти он ва ҳалли шикоятҳо ба монеаҳо дучор шуд. Мақомоти Созмони Милалӣ Муттаҳид ба мақомоти Тоҷикистон тавсия додаанд, ки талошҳо барои таъмини мутабиқати пурраи фаъолияти Омбудсмен ба стандартҳои байналмилалӣ (Принсипҳои Париж) афзоиш диҳанд.²⁰

Сиёсат ва ниҳодҳои муассир барои пешгирии коррупсия

Мақомоти Тоҷикистон “Стратегияи давлатии муқовимат бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” ва Нақшаи чорабиниҳо барои давраи аввали солҳои 2021-25-ро амалӣ мекунанд. Мақомоти асосии мубориза бо коррупсия Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия мебошад, ки соли 2008 таъсис ёфтааст.

17. Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаҳои ақаллиятҳо, Фернан де Вареннес, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 13 феввали 2024, саҳ. 8.

18. СҲИР, Гузориши ибтидоӣ оид ба даври панҷуми мониторинги ислоҳоти муқовимат бо коррупсия дар Тоҷикистон: Нақшаи амалиёти муқовимат бо коррупсия Истанбул, 18 сентябри с. 2024, саҳ. 11.

19. Гузоришгари вижаи СММ оид ба вазъи ҳомии ҳуқуқи башар Мэри Лоулор: Мушоҳидаҳо ва тавсияҳои пешакӣ, 9 декабри 2022

20. Кумитаи СММ оид ба барҳам додани ҳама шаклҳои таъбиз нисбати занон (CEDAW), Мушоҳидаҳои ҷамъбасти оид ба гузориши ҳафтуми даврии Тоҷикистон, 20 феввали соли 2024, саҳ. 7.

Сарфи назар аз чунин банақшагирии стратегӣ, нишондиҳандаҳои Тоҷикистон дар самти мубориза бо коррупсия ҳамчунон паст боқӣ мемонад. Рейтинги он дар Индекси дарки коррупсия Transparency International аз замони тасдиқи охирин стратегияи кишварӣ аз 25 дар с. 2019 то 20 дар с. 2023 поён рафт; Тоҷикистон дар соли 2023 миёни 180 кишвари ҷаҳон дар баробари Афғонистон ва Мянмар дар ҷои 162-юм қарор гирифт.²¹ Тоҷикистон дар татбиқи Нақшаи амалиёти СҲИР дар Истамбул оид ба муқовимат бо коррупсия, ки стратегияҳо ва қонунгузории муқовимат бо коррупсияро арзёбӣ мекунад, иштироки фаъол дорад. Дар гузориши СҲИР оид ба мониторинги Нақшаи амалиёти соли 2023 як қатор камбудихо, аз ҷумла «камбудихои назаррас» дар қонунгузории ҷиноятӣ оид ба ҷиноятҳои коррупсионӣ, салоҳиятҳои норавшани мақомоти масъули мубориза бо коррупсия ва мустақил набудани мақомоти судӣ ва додситонӣ, қайд шудаанд.²²

Ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ

Озодии суҳан, иттилоот, дин, вичдон, ҳаракат, иттиҳодияҳо ва моликияти хусусӣ

Дар муқаддимаи Конститутсия уҳдадории тантанавӣ оид ба “риояи озодӣ ва ҳуқуқҳои ҷудонашавандаи шахсият, эҳтиром намудани баробарҳуқуқӣ ва дӯстии тамоми миллати халқиятҳо бо мақсади бунёди ҷомеаи адолатпарвар” эълон карда шудааст. Ду фасли аввали Конститутсия маҷмӯи кафолатҳои ҳуқуқҳои асосии шаҳрвандӣ ва сиёсии шаҳрвандон, аз ҷумла озодии баён, дастрасӣ ба иттилоот, озодии эътиқод ва вичдон, озодии ҳаракат, озодии иттиҳодияҳо, ҳифзи ҳуқуқи моликияти хусусӣ ва роҳ надодан ба меҳнати иҷборӣ, иборат аст. Тоҷикистон бо ниҳодҳои ҳуқуқи башари СММ робитаҳои тӯлонӣ ва созанда дорад ва иштирокчи дар созишномаҳои асосии байналмилалӣ ҳуқуқи башар мебошад.

Аммо тавре дар боло зикр шуд, СММ ва дигар созмонҳои байналмилалӣ аз иҷрои воқеии муқаррароти конститусионӣ изҳори нигаронӣ карда, аз як қатор маҳдудиятҳои расмӣ ва ғайрирасмӣ ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ, аз ҷумла дар мавриди озодии баён, вичдон ва дин интиқод намуданд.²³ Фаъолияти созмонёфтаи динӣ бидуни иҷозати Кумитаи оид ба корҳои дин, танзими анъана ва ҷашну маросимҳо ғайриқонунӣ мебошад. Ба ҷавонони то 18-сола иҷозати иштирок дар фаъолиятҳои динӣ манъ аст. Ҷамъаҳои хурдтаре динӣ аз мушкилии бақайдгирии ҷойҳои ибодат хабар додаанд.²⁴

Фарогирии сиёсӣ барои занон, ақаллиятҳои этникӣ ва дигар аққалиятҳо

Конститутсия заминаи ҳуқуқро барои фарогирии ва баробарӣ, аз ҷумла дар мавриди масъалаҳои гендерӣ ва этникӣ муқаррар мекунад. Дар моддаи 17 гуфта мешавад, ки «Давлат ба ҳар кас, қатъи назар аз миллат, наҷод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк, ҳуқуқу озодиҳоро кафолат медиҳад. Мардон ва занон баробарҳуқуқанд». Созмонҳои байналмилалӣ қабули нахустин қонуни зидди таъбиз дар Тоҷикистонро соли 2022, Қонун «Дар бораи баробарӣ ва барҳам додани ҳама шаклҳои таъбиз», ки таъбиз бар пояи мансубият ва ҷинсиятро манъ мекунад, баҳои баланд доданд.

21. Transparency International, Индекси дарки коррупсия, с. 2023, <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/tjk22>. СҲИР,

22. Гузориши ибтидоӣ оид ба даври панҷуми мониторинги ислоҳоти муқовимат бо коррупсия дар Тоҷикистон: Нақшаи амалиёти муқовимат бо коррупсия Истамбул, 18 сентябри с. 2024, саҳ 11-12

23. Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаҳои ақаллиятҳо, Фернан де Вареннес, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 13 феввали соли 2024 ва Гузоришгари махсуси СММ оид ба вазъи ҳомиёни ҳуқуқи инсон, Мэри Лоулор: Мушоҳидаҳо ва тавсияҳои пешакӣ, 9 декабри соли 2022.

24. Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаҳои ақаллиятҳо, Фернан де Вареннес, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 13 феввали 2024

Ҳукумат барои пешбарии занон дар соҳаи маориф ва ҳаёти ҷамъиятӣ тадбирҳо андешидааст, аз ҷумла барномаи давлатии соли 2022, ки ба пешбарии занон ба вазифаҳои роҳбарикунанда нигаронида шудааст. Мақомоти кишвар беш аз пеш зӯровариҳои ҷинсиро ҳамчун як муаммои ҷиддии иҷтимоӣ эътироф мекунанд, аммо Кумитаи СММ оид ба барҳам додани ҳама шаклҳои таъбиз нисбати занон (КБТЗ) барои андешидани чораҳои минбаъда оид ба мубориза бо зӯровариҳои ҷинсӣ даъват намуд. КБТЗ инчунин аз намоёндагии маҳдуди занон дар вазифаҳои роҳбарикунанда дар мақомоти давлатӣ изҳори нигаронӣ карда, муқаррароти Конститутсия ва Кодекси меҳнатро, ки қори занонро дар баъзе касбҳо манъ мекунанд, зеро интиқод қарор дод.²⁵ Кумитаи ҳуқуқи башари Созмони Милали Муттаҳид аз тамғагузорӣ ва таъбизи иҷтимоӣ, ки тибқи гузоришҳо афроди ЛГБТИ бо онҳо рӯ ба рӯ мешаванд, изҳори нигаронӣ кардааст.²⁶

Тибқи барӯйхатгирии соли 2020, тоҷикон беш аз 86% аҳолиро ташкил медиҳанд, дар ҳоле ки ўзбекҳо (11%) бузургтарин ақаллияти этникӣ ба ҳисоб мераванд. Ба ақаллиятҳои хурдтар қирғизҳои этникӣ (0,4%) ва мугатҳо (лўлиҳо) дохил мешаванд. Моддаи 2 Сарқонун ба забони русӣ мақоми «забони муоширати байни миллатҳо»-ро дода, дар он қайд мешавад, ки «Ҳамаи миллатҳо ва халқиятҳо, ки дар ҳудуди ҷумҳурий зиндагӣ мекунанд, ҳуқуқ доранд аз забони модариашон озодона истифода кунанд». Тибқи маълумоти Гузоришгари вижа оид ба масъалаҳои ақаллиятҳо, ақаллиятҳои этникӣ дар ниҳодҳои сиёсӣ, ба мисли Парлумон ва дигар мақомоти давлатӣ намоёнда надоранд. Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон (ВМКБ) бинобар хусусияти таърихӣ этникии худ мақоми махсуси маъмурӣ дорад. Аммо дар ВМКБ, ки бисёре аз помириҳо равияи исмоилияи мазҳаби шиъаро пайравӣ мекунанд, ҳолатҳои низоъ ҷой доштанд. Тибқи гузоришҳои СММ ва дигар ниҳодҳои ҳуқуқи башар, чораҳои қатъии амниятии соли 2022, ки Ҳукумат онҳоро ҳамчун маъракаи зидди шабакаҳои ҷиноии созмонёфта тавсиф медиҳад, боиси ба миён омадани иддаои нақзи ҳуқуқи башар, аз ҷумла боздошти ҳомиёни ҳуқуқи башар ва дигар фаъолон гаштанд.²⁷

Озодӣ аз таъқиб, таҳдид ва шиканча

Конститутсия барои таъмини озодии шахрвандон аз таъқиб, таҳдид ва шиканча заминаи ҳуқуқӣ фароҳам меорад. Дар моддаи 5 гуфта мешавад, ки «Ҳаёт, қадр, номус ва дигар ҳуқуқҳои фитрии инсон дахлнопазиранд». Дар моддаи 18 оварда шудааст: «Дахлнопазирии шахсро давлат кафолат медиҳад. Ба ҳеҷ кас шиканча, ҷазо ва муносибати ғайриинсонӣ раво дида намешавад». Тоҷикистон узви Конвенсияи СММ алайҳи шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф мебошад.

25. Кумитаи СММ оид ба барҳам додани ҳама шаклҳои таъбиз нисбати занон (КБТЗ), Мушоҳидаҳои ҷамъбасти оид ба гузориши ҳафтуми даврии Тоҷикистон, 20 феввали соли 2024, саҳ 4, 11.

26. Кумитаи ҳуқуқи башар, “Мушоҳидаҳои ҷамъбасти оид ба гузориши даврии сеюми Тоҷикистон”, 22 августи 2019, саҳ. 3; Гузориши Гузоришгари махсус оид ба хариду фурӯши одамон, бахусус занон ва кӯдакон, Сиобхон Муллои, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 5 майи соли 2022, саҳ. 4.

27. Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаҳои ақаллиятҳои Фернан де Вареннес, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 13 феввали 2024, саҳ. 14; Вазъият дар ВМКБ аз ҷониби Кумитаи СММ оид ба барҳам додани таъбизи наҷодӣ низ ба миён гузошта шуд. Коршиносони Кумитаи барҳам додани таъбизи наҷодӣ Тоҷикистонро барои беҳтар намудани муносибат бо муҳоҷирон ва паноҳҷӯён ситоиш мекунанд, саволҳо дар бораи таъбиз алайҳи ақаллиятҳои помири ва ҳомиёни ҳуқуқи башарро матраҳ мекунанд, 21 апрели соли 2024.

Қомеаи шаҳрвандӣ тавассути Эътилофи зидди шиканча барои тафтиши ҳолатҳои шиканча ва дигар шаклҳои бадрафторӣ қор бурд. Ҳукумат бо мақсади иҷрои тавсияҳои Кумитаи зидди шиканчаи СММ (UNCAT) дар соли 2019 пас аз наشري гузориши Созмони Милали Муттаҳид Нақшаи миллии амал барои солҳои 2019-2022-ро қабул намуд, ки дар он нигарониҳо дар бораи ҳолат дар Тоҷикистон ба таври муфасссал баён шуда буданд, аз ҷумла: «изҳорот дар бораи он ки истифодаи шиканча ва бадрафторӣ пайваста аз тарафи кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҳанӯз идома дорад». Тибқи маълумоти Гузоришгарони вижаи СММ ва дигар ниҳодҳои байналмилалӣ, сарфи назар аз Нақшаи миллии амал, қабули гузоришҳо дар бораи таъқиб, шиканча ва бадрафторӣ нисбати боздоштшудаҳо идома дорад.²⁸ СММ инчунин дар мавриди ҳолатҳои "ғайб задани маҷбурӣ дар заминаи қочоқи фаромиллӣ" аз кишварҳои хориҷӣ изҳори нигаронӣ намуд.

Созмонҳои байналмилалӣ шароитҳои нигоҳдорӣ дар зиндонҳоро як мушкилии ҷиддӣ хондаанд. Қисман дар ҷавоб ба ин изҳорот, Ҳукумат стратегияи бузургмиқёси ислоҳоти низоми ҷазодиҳиро дар соли 2020 оғоз намуд. Стратегияи 10-сола ба баррасии шикоятҳо дар бораи шароити вазнини нигоҳдорӣ, хизматрасонии бади тиббӣ ва аз меъёр зиёд пур шудани зиндонҳо нигаронида шудааст.²⁹

28. Масалан, Гузориши Гузоришгари махсуси СММ оид ба озодии дин ва эътиқод, Назила Ганеа, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 18 январи соли 2024, саҳ. 13.

29. Иҷрои тавсияҳое, ки Гуруҳи қорӣ оид ба ғайр задани маҷбурӣ ё иҷборӣ дар ҳисоботи худ оид ба сафари худ ба Тоҷикистон аз 1 то 5 июли соли 2019 оварда шудаанд. Гузориши гуруҳи қорӣ оид ба ғайб задани маҷбурӣ ё ихтиёрӣ, Шӯрои ҳуқуқи башари СММ, 12 июли соли 2024, саҳ. 3.